

SGHMK

Ledenblad van de regio NOORD
waarin opgenomen HUGRONIEK

Groningen
Fryslân
Assen en omstreken

NOORD
HUMANISTISCH
VERBOND

Port Betaald

MAART
2017

De **SCHAKEL**, waarin opgenomen Hugroniek, is het ledenblad van de afdelingen Fryslân, Groningen en Assen e.o. van het Humanistisch Verbond.

De Schakel verschijnt 4 x per jaar.
In 2017 op

8 maart 2017 **deadline 18-2-2017**
6 juni 2017 **deadline 13-5-17**
11 september 2017 **deadline 19-8-17**
11 december 2017 **deadline 18-11-17**

REDACTIEADRES SCHAKEL

Baukje Scheppink
Vijzelstraat 8, 8911 EW Leeuwarden
baukje.scheppink@gmail.com
0511-477083

WEBMASTERS

Groningen Donald Elsas
delsas@xs4all.nl

Assen e.o. Doaitse Swierstra
doaitse@swierstra.net

Fryslân Baukje Scheppink
baukje.scheppink@gmail.com

Meer adressen en contactpersonen achter in de Schakel.

POSTADRESSEN EN SECRETARIATEN

Landelijke ledenadministratie
Humanistisch Verbond, Postbus 75490,
1070 AL Amsterdam 020-5219000

Groningen

Humanistisch Centrum
W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen
g.j.te.meerman@gmail.com
Gerard te Meerman, secretaris a.i.
Donaties: Penningmeester HV afd. Groningen
NL56INGB0000 8446 58
Stichting Huisvesting HV Groningen
NL10 INGB 0004 1988 73

Fryslân

Postbus 2502, 8901 AA Leeuwarden
058 2666608
hvfryslan@gmail.com
Marjoleine Beers, secretaris en ledenadm.
Facebook: Humanistisch Verbond Fryslân

Assen e.o.

Het Humanistisch Verbond afdeling Assen en Omstreken is actief in Assen, Hoogeveen, Meppel, Steenwijk en de omliggende gebieden. Sommige activiteiten worden samen met de afdeling Groningen georganiseerd. Aankondigingen daarvan zijn te vinden op zowel de website van Groningen als die van Assen.

Pottenbakkerstraat 49, 9403 VX Assen
secr.hvassen@gmail.com
Fieneke Stronkhorst, secretaris

ADRESSEN

PRAAT MEE: ALV!

Als de nieuwjaarskaarten opgeruimd worden, komen de aankondigingen van algemene ledenvergaderingen binnen. Dan weet je zeker dat het voorjaar wordt!

In Assen waren de humanisten sneller dan de Schakel, voor Groningen en Fryslân zijn we nog op tijd om u op te roepen massaal naar de vergaderingen te gaan. Het is namelijk uw jaarlijkse kans om echt mee te praten en bovendien doen uw besturen hun stinkende best er iets leuks van te maken. Dus kom!

Fryslân vergadert dit jaar in Heereneen, in restaurant de Koningshof. Het bestuur bruist van energie en wil de hele provincie bij de activiteiten betrekken. Daarom dit jaar een centrale vergaderplek midden in de provincie. Het wordt een actieve vergadering vol frisse inspiratie voor een nieuw humanistisch jaar! **De aankondiging vindt u op pagina 24 en 25.**

Groningen vergadert op woensdag 22 maart 2017, aanvang 20.00 uur in het Humanistisch Centrum (W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen) na een gezamenlijk maaltijd. **Lees er meer over op pagina 40 en 41!**

mensen met koffers gaan over de wereld
van oorlog naar vrede, van honger naar brood
vaak zijn ze niet welkom
van voedsel naar honger, van leven naar dood

de geur van het gras
dat je grootvader maaide
het wuivende graan
dat je vader eens zaaide

het kleine verdriet
dat je moeder steeds suste
haar haar dat zo kriebelde
als ze je kuste

dat alles was thuis
dat alles en meer
dat alles, dat alles
dat alles nooit weer

mensen met koffers gaan over de wereld
altijd op vlucht naar de volgende grens
ze vluchten van tovenaars, reuzen en heksen
voor duivel en draak-die vermoed gaan als mens...

MENSEN MET KOFFERS

Sjoerd Kuyper

Sterke verhalen uit Afrika

Cardy draait zich naar mij toe en zegt: “Ik ben erg benieuwd wat de verhalen zijn die we zullen vertellen”.

Wij zitten in het vliegtuig. Ik bij het raam, hij in het midden tussen mij en een andere passagier in. Ik wil eigenlijk het liefste altijd bij het raam zitten, wat voor mij vaak de reden is om tegen de ander, mijn reisgenoot, als we onze stoelnummers naderen te zeggen: “Ga jij maar lekker bij het raam zitten”. Waarop hij argeloos en volgzaam bij het raam gaat zitten. Tot Cardy er een keer via een omweg achter is gekomen dat ik het als een groot voorrecht zie om bij het raam te mogen zitten. Hem

Ik ben Margit, 27 jaar. Geboren in Groningen, opgegroeid in een afgelegen, omgebouwde, boerderij in Tynaarlo. Op mijn zeventiende ging ik op kamers om aan mijn studie Geneeskunde te beginnen die ik negen jaar later, na vele uitstapjes in binnen- en buitenland, heb afgerond. Mijn vriend, Cardy, heb ik drie jaar geleden in de nacht in het centrum van Groningen ontmoet, terwijl ik stond te dansen. Hij kwam net van zijn werk, ergens in de horeca. Al gauw gingen wij samenwonen en eind 2014 besloten wij dat we voordat we aan ons “Grote Mensen Leven” zouden beginnen, wilden ontdekken wat de opties daarvoor zoal zijn. Welke alternatieven er bestaan om je leven vorm te geven naast de manier zoals we die in Nederland kennen.

Het leek ons juist om dat te doen door al onze zekerheden en vanzelfsprekendheden voor een tijd los te laten door zonder plan en voor onbepaalde tijd weg te gaan uit Nederland. Door even heel bewust niet te weten wat ik met mijn

opleiding wil gaan doen, hoe onze toekomst eruit zal zien en of we een auto willen kopen. We reisden naar Afrika en hielden onze belevenissen en hersenspinsels bij op onze website: www.hetgrotemensenleven.nl. Ondertussen zijn we terug in Nederland en een wereld rijker. We hebben besloten in Groningen ons thuis op te willen bouwen, in de buurt van onze vrienden en mijn familie. We willen een modern buurthuis beginnen, een café voor alle lagen van de samenleving waar onze burens net als wij hun zekerheden en vanzelfsprekendheden uit kunnen dragen door met “de ander” in gesprek te gaan. Waar we met de buurt samenleven. Echt samen leven. En waar ik mijn filosofische praktijk als filosofisch practicus op een dag hoop te openen.

Een ideaal plaatje gecreëerd vanuit de behoefte om het leven en vragen over het leven met meer mensen te delen dan alleen de mensen die het dichtst bij mij staan. Vanuit diezelfde behoefte ben ik nog voor terugkomst uit Afrika lid geworden van het Humanistisch Verbond, als één van de weinig jonge leden in het Noorden van ons landje. De komende tijd zal ik voor De Schakel af en toe een stukje schrijven op basis van mijn herinneringen aan de nieuwe waarheden die ik in Afrika heb mogen ontdekken. Herinneringen aan belevenissen op de markt, in het openbaar vervoer en op straat. Kortom,

maakt het niets uit waar hij zit. Dus sindsdien zit ik altijd bij het raam.

Als een speling van het lot is het precies deze vlucht waarop de grote angst van de Geneeskunde student die nog in mij zit, waarheid wordt. Het is een nachtvlucht, het avondeten wordt tussen de stoelen door beide rijen in karretjes steeds dichterbij gerold. En juist wanneer het nog slechts twee stoelrijen van ons verwijderd is, hoor ik die ene zin overde vliegtuigstoelen rollen: “Is there a doctor on board?”. Zonder aarzeling, maar met een knoop in mijn maag, steek ik mijn hand omhoog. Na een jaar voor onbepaalde tijd met

onbepaalde plannen in Afrika te zijn geweest, zitten mijn vriend Cardy en ik in het vliegtuig naar huis. Het enige plan voor onze reis was om zo veel mogelijk vanzelfsprekendheden, zekerheden, normen, waarden en dogma's uit ons leven in Nederland los te laten. Om te ontdekken wat stand zou houden, wat niet en wat er in Afrika bij zou komen. Erg makkelijk was dat niet, maar de voor ons vreemde situaties die we in Afrika tegen het lijf liepen hielpen ons om ons te verwonderen over wat we daar meemaakten en over wat we uit ons eigen leven gewend waren of als "normaal" beschouwden. Samen met mijn vriend ben ik tot een aantal (Voorlopige? Of voor nu voor altijd?) levensconclusies of keuzes gekomen die wij straks, eenmaal geland in Nederland, verder uit zullen werken. Zo heb ik besloten om na mijn opleiding Geneeskunde niet als arts aan het werk te gaan maar een

uit het alledaagse Afrikaanse leven. Het waren juist deze alledaagse scènes die bij ons vragen oproepen over de vanzelfsprekendheid van betekenissen als relaties, privé, eigendom, werk en familie. Wat is voor jou een vanzelfsprekendheid die je wel eens in twijfel zou willen trekken?

Margit Eelbren Vegter

REISVERHAAL

opleiding tot filosofisch practicus te starten en willen we samen een filosofisch café openen.

Nadat ik ben opgestaan om mij als dokter te melden bleek dat de man was flauwgevallen na een lange dag reizen en vasten voor de Ramadan. Hij kwam al snel weer bij. Even laten kon ik met een gerust hart weer naast mijn lief gaan zitten om samen de terugvlucht van Afrika naar Nederland bewust mee te maken en wat herinneringen aan ons voorbij te laten trekken. Dit zijn de sterke verhalen die we achteraf vertellen.

JOUW KINDEREN MIJN KINDEREN ONZE KINDEREN

Ik scharrel wat rond tussen de Ghanese vrouwen die op houten bankjes zitten te luisteren naar “aunty Becky”. Oftewel Rebecca, verpleegkundige en mijn collega binnen het project* waarmee ik die dag op pad ben. We zitten in een verlaten overheidskliniek, waar aunty Becky en haar team voor die dag een pop-up screeningspost met privé screeningskamers opgebouwd hebben. Eens in de week verzamelen zij al hun screeningsmateriaal bij elkaar (onderzoeksbanken, lampen, posters, noem maar op) en rijden het in een pick-up auto naar een afgelegen dorp om ter plaatse een dag lang vrouwen te screenen op

baarmoederhalskanker

Margit Eelbren Vegter

Vandaag is zo'n dag en ik ben mee om de verpleegkundigen te ondersteunen en om foto's en filmpjes te maken voor de mensen thuis. De mensen in Nederland die eraan bijdragen om zulke screeningsdagen mogelijk te maken, maar geen idee hebben hoe een screening in Afrika er precies uitziet. Hoe warm het al is als we 's ochtends in het dorp aankomen. Hoe slecht en lang de weg er naartoe is, hoe we al het screeningsmateriaal via de achteruitkijkspiegel in de laadbak op en neer zien stuiten. In welke taal de drie verpleegkundigen met wie ik op de achterbank zit met elkaar praten. De kleuren van de jurken waarin de bezoekende vrouwen gehuld zijn en van de doeken waarin ze hun kinderen dragen.

De vrouwen zijn hier bijna allemaal prachtig gekleed, vooral in Ghana. Driedelige damespakken gemaakt van de mooiste en meest kleurrijke stoffen, vaak geïmporteerd vanuit Nederland waar we al jarenlang een Vlisco fabriek hebben staan. Terwijl ze wachten totdat de verpleegkundigen de geïmproviseerde screeningskamers hebben opgezet, vertelt aunty Becky hen over de gevaren van

* Tijdens onze reis heb ik voor een kleine stichting, de Female Cancer Foundation gewerkt die lokale projecten ondersteunt in het opzetten van baarmoederhalskankerscreeningsprogramma's. Hiervoor heb ik verschillende projecten in Ghana, Kenia, Zambia, Malawi en Ethiopië bezocht.

baarmoederhalskanker en hoe de screeningsmethode in zijn werking gaat. Ze geeft de voorlichting in hun lokale taal, Twi, maar af en toe herken ik een Engels woord wanneer er in het Twi geen vertaling voor bestaat: “cancer”, “hospital” of “cervix”. Vaak hebben de vrouwen dan ook nog nooit eerder van baarmoederhalskanker gehoord.

Een voor een lopen de vrouwen langs het geïmproviseerde registratiebureautje, waar vaak meerdere vrouwen hetzelfde mobiele telefoonnummer achterlaten, om vervolgens door te lopen naar de screeningskamer. Enkele minuten later lopen ze weer naar buiten komen om vervolgens in bijna één beweging hun kinderen bijeen te verzamelen, het verkoopwaar van die dag bovenop hun hoofd te zetten en weer de weg op te lopen.

Bijna iedere vrouw heeft minstens een kind bij zich, van de leeftijd van een pasgeborene tot een jaartje oud. De oudere kinderen zitten op school. Terwijl ik wat tussen de vrouwen rondscharrel en hier en daar, na toestemming, een foto maak, vind er in de wachtkamer een voor mij niet door te gronden doorgeefstelsel plaats. Telkens wanneer een moeder opstaat voor registratie en screening, geeft zij haar kind aan een andere vrouw, die het vervolgens of weer door of teruggeeft als zij zelf aan de beurt is. Ik hou niet meer bij welke kind bij welke moeder hoort.

En dan is het mijn beurt. Er zitten nog maar een aantal vrouwen in de wachtkamer een eentje staat op voor de screening. Ze legt het kind op de arm van een van de nog wachtende vrouwen, die ook al een kind op haar andere arm heeft. Meteen begint het andere kind te huilen waarop er een probleem ontstaat: zij heeft immers geen armen meer vrij om het kind te troosten. Ze kijkt om zich heen en geeft mij een van de twee kinderen. Even later lopen we allebei met een kind tegen ons aan door de wachtruimte. Tegen de tijd dat “mijn kind” getroost is, moet ik weer aan het werk. Ik kijk om mij heen en naast mij staat een volgende vrouw al klaar om het kind over te pakken, dus geef ik hem door. Nog een beetje verrast door het gemak van het doorgeven help ik een verpleegkundige bij een van de laatste screenings en daarna met opruimen. Onze dag zit er weer op.

Kun jij je een vergelijkbaar doorgeefstelsel in een wachtruimte in Nederland voorstellen? Aan wie zou jij je kind geven? Zou je het kind van een ander aannemen of zelf oppakken? Van wie zijn kinderen de kinderen?

LENTE

De Toverhazelaar en de Witte Holwortel, net als de andere bloemenfoto's in deze Schakel duidelijke tekens van een aanstormende lente. Want die lente komt, al twijfelen we soms na een extra koude nacht of in een onverwachte hagelbui in maart. Alle bloemenfoto's zijn van Jo Scheppink (1930-2017), gepassioneerd fotograaf van wilde bloemen. Dit jaar gebruik ik, met de seizoenen mee, steeds wat foto's van hem op plaatsen in de Schakel die anders wit zouden blijven.

Baukje

Over eenzaamheid

Als ik denk over eenzaamheid komt als eerste altijd de uitspraak van Koningin Wilhelmina naar boven: *Eenzaam maar niet alleen*. Het is de titel van een boek van haar hand, en als schoolkind leerde ik de betekenis van deze zin. Die je overigens ook kunt omdraaien: *Alleen, maar niet eenzaam*.

Nu de discussie over het recht op een voltooid leven weer is opgelaaid, wil ik het eens over eenzaamheid hebben. Het stoort mij nogal dat er allerlei mensen, en ook hele beroepsgroepen (die van psychologen bijvoorbeeld) opstaan en zeggen dat als we als maatschappij en als individuen (lees mantelzorgers) de oudere eenzame mens wat vaker zouden bezoeken, wat meer aandacht zouden geven, ze helemaal niet zo nodig dood hoeven. Dat we met meer aanbod van bezigheden hun gevoel van het hebben van een voltooid leven zouden kunnen wegnemen.

Het stoort mij omdat ik in deze redentatie enige arrogantie proef, namelijk dat wij een zo authentieke en persoonlijke beleving zouden kunnen wegnemen, de ander kunnen 'redden'. Maar wat belangrijker is: ik vind dat hier zo gemakkelijk over eenzaamheid wordt gedacht.

Ja, natuurlijk, als je alleen bent en geen werk en andere maatschappelijke verantwoordelijkheid meer kunt uitvoeren en je hele dagen alleen zit, kun je je flink eenzaam voelen. Dan zou afleiding en bezoek die eenzaamheid kunnen verlichten. Maar eenzaamheid is niet af te meten aan het aantal bezoeken dat iemand krijgt. Eenzaamheid is een subjectief gevoel, het is niet meetbaar.

Eenzaamheid bij ouderen is vaak veel meer, en veel gecompliceerder.

Al toen ik 40 jaar geleden bij de bejaardenzorg werkte, ontdekte ik dat het verliezen van een partner, afgezien van het verdriet, zwaarder is naarmate de mens ouder is. Globaal gesteld kunnen mensen van 75 hun leven alleen veel gemakkelijker oppakken dan mensen van 90.

De opstapeling van ouderdomsklachten: niet meer goed kunnen zien en horen, niet meer goed (of helemaal niet) kunnen lopen, niet meer zelfstandig ergens naartoe kunnen gaan, je coördinatie en concentratie niet meer naar behoren functioneren, zijn welbekende fysieke problemen. Maar de sociale gevolgen

ervan kunnen enorm zijn. Als je niet meer kunt lezen kun je ook niet meer deelnemen aan je literatuurgroep. Je kunt geen televisieprogramma meer uitzien. Trouwens, je kunt de televisiegids niet meer lezen, of vinden waar staat wat jij zoekt. Als je slechthorend bent kun je niet meer naar concerten en andere uitvoeringen, ook niet naar die van je kleinkind. Je kunt eigenlijk niet meer naar verjaardagen want in de algehele ruis word je extra geconfronteerd met het feit dat je aan gesprekken niet meer kunt deelnemen. Dat je de grappen niet meer meekrijgt. Bij al deze gevolgen is een extra beperking dat je zo gauw moe bent, en dat je ook nog zo weinig energie hebt om je ertoe te zetten om nog enig initiatief te kunnen ontplooiën. En ook zo moe wordt van anderen die je, met de beste bedoelingen, van alles aandragen!

Mijn moeder van 90 heeft twee jaar geleden euthanasie gekregen. Zij had best 100 kunnen worden had de huisarts gezegd. Maar ze wilde en ze kon niet meer. Ze was altijd een actieve en betrokken vrouw geweest. Ze was feministe voordat ik wist wat dat woord betekende. Ze was lid van talloze groepen: vrouwen voor vrede, wereldwinkel, Amnesty. Ze kon er niet alleen meer naar toe, ze kon er niets meer voor doen én ze kon er in gesprekken niet meer echt aan bijdragen. Ook mentaal niet: als je met veel moeite één of twee artikelen uit de krant kunt lezen ben je niet meer echt goed op de hoogte. De discussie ging dan te snel en ze verstond de helft niet. Dat maakte haar eenzaam. Ze had veel vriendinnen en ze mocht oogsten dat ze altijd zo belangstellend was geweest: haar vriendinnen bleven haar trouw bezoeken, evenals wij dochters natuurlijk. Ze had problemen met haar darmen en durfde de deur niet meer uit. Ze werd door deze kwaal 's nachts om 4 uur wakker en kon dan niet meer slapen. En al had ze elke dag wel een paar uurtjes bezoek, er bleven per etmaal heel veel uren over waarin ze eigenlijk niets kon doen. Ze voelde zich eenzaam. De psychiater, die op haar af was gestuurd om te beoordelen of ze nog wel wilsbekwaam was, presteerde het om voor te stellen dat er een vrijwilliger gezocht zou worden om haar wekelijks een bezoekje te brengen! En dat ze wat begeleiding zou krijgen om te leren accepteren dat de ouderdom nou eenmaal met gebreken komt!

Mijn moeder zei in de laatste weken een paar keer: ik hoor nergens meer bij, nog niet bij de doden, en niet meer bij de levenden. Terwijl wij dagelijks bij haar waren, zagen we hoe dat was. Eenzaam.

Eenzaamheid is niets omhanden hebben omdat je dat niet kunt, en ook geen

aanspraak hebben. Eenzaamheid is het missen van het laatste stukje waar je nog iets kon betekenen voor iemand als je partner overlijdt.

Eenzaamheid is niet meer mee kunnen praten over wat er in de wereld gebeurt. Eenzaamheid is niets meer begrijpen van de digitale wereld die zo belangrijk is voor je (klein)kinderen.

Eenzaamheid is als niemand begrijpt hoe moe je bent en dat je niet kunt beantwoorden aan de behoefte van anderen om jou af te leiden. Eenzaamheid is als je je eenvoudigste apparaten in huis, maar ook die om je te helpen (bijvoorbeeld het afspeelapparaat voor luisterboeken), niet meer kunt bedienen.

Eenzaamheid is als je als een kip zonder kop door je huis schuifelt omdat je niet meer weet wat je eigenlijk ging doen. Dat je niets kunt vinden, maar ook niet meer wet wat je ook alweer zocht. Eenzaamheid is het gevoel dat je zelfs jezelf aan het verliezen bent.

Elzelien van Duijn, voorzitter HV Assen e.o.

AGENDA ASSEN e.o.

Jaarprogramma 2017

(tot en met het verschijnen van de volgende Schakel in juni)

15 februari

Er waren 25 leden aanwezig tijdens de jaarlijkse ledenvergadering. Naast de goedkeuring aan het jaarverslag en het financieel jaarverslag, zijn de leden akkoord gegaan met het jaarprogramma en de bijbehorende begroting voor 2017.

Het bestuur probeert de kosten van het jaarprogramma laag te houden. Soms zal het echter toch noodzakelijk zijn een geringe bijdrage te vragen voor een bepaalde avond. In de uitnodiging (via de mail) en op de website zult u daar tijdig van op de hoogte worden gebracht.

28 maart 2017

Lezing van **Ralph du Long** over Vluchtelingenkinderen.

Doel van de avond is om bewustwording van de positie van deze kinderen te vergroten en met elkaar te praten over de vraag of wij iets kunnen doen in dit schrijnend vraagstuk.

Locatie: De Drentse Zaak, Assen

Aanmelden: secr.hvassen@gmail.com, 0592-342720 / 06-21 36 32 23

Tijd: 19.45 – 22.00 uur

Kosten: geen

Ralph du Long is jurist en internationaal mensenrechtentrainer.

7 april 2017 Metaforum

Metaforum Assen is een associatie van een aantal organisaties in Assen, die actief zijn op het gebied van cultuur en debat.

In de maand april werken we weer samen in de maand van de Filosofie: het thema van dit jaar is RUST en de essayist van deze maand van de filosofie is Joke Hermsen.

De samenwerkende organisaties van Metaforum Assen hebben opnieuw Thomas von der Dunk uitgenodigd om een lezing te houden, waarbij het thema rust en onrust centraal staat.

Locatie: Kunstplaza Schurer, Van der Veen, Assen
Anmelden: info@metaforumassen.nl
Kosten: 5 euro
Thomas von der Dunk is cultuurhistoricus en publicist.

13 april 2017

Lennart Kolenberg prikkelt ons om na te denken hoe we zelf omgaan met rust en onrust.

Locatie: De Drentse Zaak, Assen
Anmelden: secr.hvassen@gmail.com, 0592-342720 / 06 - 21 36 32 23
Tijd: 19.45 – 22.00 uur
Kosten: geen

Lennart Kolenberg is humanistisch geestelijk begeleider, traditioneel en gecombineerd met muziektherapie.

11 mei 2017

Bildung, thema van de Socrateslezing; Interactieve bijeenkomst met Dylan Vianen
Locatie: volgt

Anmelden: secr.hvassen@gmail.com, 0592-342720 / 06 - 21 36 32 23
Tijd: 19.45 – 22.00 uur
Kosten: geen

Dylan Vianen is een van de initiatiefnemers van De Bildung Academie; hij werkt samen met andere onderwijsinstellingen om bildingsonderwijs te stimuleren.

Seizoensafsluiting eind juni

Evenals voorgaande jaren zullen we een afsluiting van het seizoen organiseren.

Dit jaar neemt de activiteitencommissie hiervoor het initiatief.

Thema: Rechten van de aarde

Verdere informatie: volgt

Terugkerende activiteiten georganiseerd door de activiteitencommissie:

Humanistisch Café

Elke 2e dinsdag van de maand bent u van harte welkom in het "Humanistisch Café". Daar, aan de koffietafel, kunnen onze leden, in klein verband, een gesprek voeren. De onderwerpen kunnen ter plekke worden bepaald. Ook potentiële HV-leden en belangstellenden zijn welkom.

De komende bijeenkomsten willen we in elk geval met u van gedachten wisselen over de inhoud van deze bijeenkomst. We proberen altijd om tot een zinvol gesprek te komen maar ons bereiken ook geluiden dat niet iedereen daar behoefte aan heeft. Gewoon even gezellig babbelen met buurman/buurvrouw moet ook mogelijk zijn.

Bovendien is de groep soms te groot voor één gemeenschappelijk gesprek. De groep zou dan opgesplitst kunnen worden. Hoe dan ook, wij horen graag uw mening.

Volgende data:

14 maart, 11 april, 9 mei, 13 juni.

Locatie: Restaurant De Poort, Weierspoort 27 Assen.

Tijd: 11:00-13:00 uur

Kosten: Eigen consumpties, 1e kopje koffie gratis.

Eten met gespreksstof

We eten afwisselend bij één van de deelnemers thuis en eten dan "wat de pot schaft", dikwijls wordt er vegetarisch gekookt.

We beginnen met een drankje vooraf, kiezen een onderwerp om over te praten en gaan dan eten. Een onderwerp kan van te voren worden aangedragen, maar kan ook spontaan opkomen, bijvoorbeeld na een recente gebeurtenis of televisie-uitzending. Het aantal deelnemers wordt beperkt tot ongeveer 10, omdat anders een zinvolle discussie aan een enkele tafel te moeilijk wordt.

NB: deelname impliceert geenszins dat we verwachten dat u ook een keer een bijeenkomst organiseert. We streven er naar om dit zes keer per seizoen te organiseren.

We zoeken nog enkele gasthuizen die bereid zijn een keer deze activiteit te organiseren.

Komende data: (aanmelden uiterlijk één week van te voren)

Woensdag 5 april

Locatie: Jetske Eijgelaar en Paul Taal, Planetenlaan 160 Assen

Tijd: 17.15 – 20.00 uur

Kosten: € 6,00 per persoon

Aanmelden: paultaal63@gmail.com

Er wordt vegetarisch gekookt. Voorzet voor gesprekstof wordt per mail aan de deelnemers bekend gemaakt.

Donderdag 18 mei

Locatie: Renée Taal, Balloo 1a Balloo

Tijd: 17.30 tot 20.30 uur

Kosten: € 6,00 per persoon

Aanmelden: rc.taal@outlook.com

Vegetarisch of andere wensen? Graag doorgeven bij aanmelding

Wandelingen

Maandelijks wordt er een wandeling georganiseerd. Aanmelden vooraf is niet nodig, maar mag wel. Een uur voor de wandeling controleert de organisator zijn/haar mailbox. Vooral bij twijfel vanwege weersomstandigheden, kunt u zekerheidshalve voor vertrek even mailen of bellen met degene die de wandeling organiseert.

Zondag 26 Maart Boswachterij Anloo

Vertrekpunt: Parkeerplaats aan de rechterkant van Anderseweg tussen Anloo en Anderen, ongeveer 1 km vanaf de kerk in Anloo.

Aanvang: 11.00 uur

Afstand: 5 kilometer

Organisatie: Pieter Hofman 0592-343595 hofbak@ziggo.nl

Zondag 30 april Melkwegpad

Vertrekpunt: Voor de hoofdingang van Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

Aanvang: 11.00 uur

Afstand: 5 kilometer

Organisatie: Jan Kolkman 0592 413291, anjankolkman@kpnplanet.nl

Bijzonderheden: We wandelen over het zogenaamde Melkwegpad. Vanaf de parkeerplaats lopen we naar de radiotelescopen. Langs dit pad is het zonnestelsel op schaal uitgezet. Van Pluto tot en met de Zon. Mogelijk inspirerend om tijdens

de wandeling wat te filosoferen over de grootsheid van het heelal. De hele route gaat over een verhard pad en is daardoor erg geschikt voor rolstoelen.

Zondag 21 mei Gasterense Duinen

Vertrekpunt: Verzamelen om 10 uur bij de parkeerplaats ten noorden van de weg Gasteren- Oudemolen

We gaan wandelen in de prachtige Gasterense Duinen, een wandeling van ca. 5 km tussen de schapen en runderen. Na afloop is er de mogelijkheid om een kopje koffie te drinken in de pannenkoekenboerderij in Gasteren.

Opgeven hoeft niet, maar zou wel fijn zijn.

Organisatie: Renée Taal 06 23329758 rc.taal@outlook.com

De Schakel

Dit is de 3e keer dat we gebruik maken van De Schakel. De Schakel is bestemd **voor** de leden maar het is de bedoeling dat het ook **door** de leden van de afdelingen wordt gevuld. Daarom onze oproep aan de leden tot het inleveren van kopij.

Enkele voorbeelden:

U wilt:

- een gespreksgroep, leesgroep of wat dan ook oprichten. Dat hoeft niet altijd structureel te zijn.
- andere humanisten deelgenoot maken van iets dat u heeft meegemaakt
- een keer een huiskameractiviteit of andere activiteit organiseren.
- een keer een wandeling organiseren etc, etc.

Alleen als de leden ook af en toe een bijdrage leveren, kan De Schakel uitgroeien tot een dynamisch blad. U kunt uw kopij voorzien van een afbeelding.

De activiteitencommissie:

e-mail: hvassen-activiteiten@outlook.com

Contactpersonen:

Anneke Aangeenbrug 0592 421204

Jan Kolkman 0592 413291

Gesproken Column

door Christiaan Brandt

tijdens een bijeenkomst in het Filosofisch café De Verdieping in Assen

GELUKKIG BEN IK BANG

We zijn allemaal weleens bang. Logisch. En iedereen die ik het vraag, kent de uitdrukking 'Angst is een slechte raadgever. Nu vind ik het altijd erg vervelend als ik ongevraagd raad krijg. Daar heb ik echt een hekel aan. Onlangs nog had ik ruzie met mijn vriendin. Ik zeg dat tegen een vriend van me. Hij zegt : 'Ach, gewoon negeren joh, gaat vanzelf over.' Wel, de ruzie ging ook over, want ik ben inmiddels weer single.

Ja, lekker is dat: ongevraagd advies en dan ook nog van een slechte raadgever. Toch luisteren we maar al te graag naar slechte raadgevers, zeker wanneer we bang zijn. Sterker nog: hoe banger we worden, hoe liever we naar een slechte raadgever luisteren. Aanslagen in Europa, dus extra grenscontroles en meer toezicht op radicalisering in Nederland. Nee, beter nog : grenzen dicht! En minder, minder, minder!

Tja, lieve mensen, minder wordt het zeker. Minder pensioen, minder zorg, minder gelijkheid, minder vrijheid en minder privacy. Het mag allemaal gewoon wel wat minder zolang we maar met een gerust hart kunnen slapen en niet bang hoeven te zijn voor aanslagen. Nou, ik ben anders nog steeds bang voor aanslagen, de overheidsaanslag!

De overheidsaanslag die elk jaar weer de overlevingskansen van hardwerkende Nederlanders flink naar beneden haalt.

Om maar te zwijgen over verdrievoudiging van het aantal doden op de 130 km-wegen in het afgelopen jaar.

We zijn bang voor moslims, bang voor Zwarte Piet, bang voor werkloosheid, bang voor een ernstige ziekte, bang voor crisis. BANG, BANG, BANG.

Dus: we stemmen op de VVD en op Wilders, slikken extra vitaminepillen, vermijden de man met de baard en de tas op het perron en durven onze kinderen niet meer verkleed als Zwarte Piet naar school te sturen. Stel je voor dat sinterklazen ZE er met de roe van langs geven en je straks als cadeautje een ziekenhuisrekening krijgt, die hoger ligt dan je eigen risico.

Tja, ik ben ook bang. Bang om te leven in een land waar niets gratis is, een vriendendienst een zakelijke transactie is geworden en we slechts concurrerende units zijn op de arbeidsmarkt. Bang voor een land waar naastenliefde onbetaalbaar is geworden. Probeer maar eens vrijwilligerswerk te doen, terwijl je in de bijstand zit. Of sowieso vrijwilligerswerk wanneer je tegen een uitgeconcentreerd hongerloon 40 uur in de week wc's aan het schoonmaken bent. Ik ben bang voor een wereld waar welzijn een prijs moet krijgen en waar angst wordt geëxploiteerd om een klein groepje korporale psychopaten in het zadel te houden bij banken en overheid.

Wat is kapitaal zonder liefde? Er zijn mensen in Gambia die leven van nog geen 2 dollar per dag, maar als ze horen dat wij bejaarden in huizen bij elkaar stoppen met betaalde verzorgers dan vinden ze dat bittere armoede. Liefde, liefde, mijn kapitaal voor echte liefde, hoort u het al klinken in een toneelstuk? U begrijpt natuurlijk deksels goed wat ik bedoel, maar ik zie u nog niet beven van angst. Misschien komt dit, omdat u, met alle respect, minder tijd rest om bang te zijn? Geen lang leven vol angst nog voor u? Of wordt de angst voor de toekomst juist groter als je ouder wordt?

Eigenlijk hebben oudere mensen het recht niet om bang te zijn voor de toekomst. Dan had je dat maar eerder moeten bedenken. De ijskappen smelten namelijk al een tijdje en om nu, na een leven lang fossiele brandstof in uw sjoemel-Volkswagen te hebben gegooid, ineens bang te worden voor een onleefbare wereld! Of, na 30 jaar neoliberalisme, bang te worden voor een uitgeconcentreerde asociale samenleving waar naastenliefde een dief van eigen portemonnee is. Dat is natuurlijk kinderachtig. Maar goed, we zijn -vrees ik- ook nog niet zo volwassen met zijn allen, dat we er nu ook echt iets aan gaan doen. Nee, daar moet ik mij maar zorgen over maken, dat heeft ú gelukkig allemaal al overleefd. Ik mag blij zijn dat ik bang ben, want zolang ik bang kan zijn, besta ik nog. Dat is mijn slogan voor de toekomst: Ik ben bang dus ik besta (nog). Gelukkig ben ik bang.

Christiaan Brandt, 24 jaar, (bijna) afgestudeerd aan de Hanze hogeschool (Sociaal Juridische Dienstverlening, specialisatie mediation en conflictmanagement), momenteel Jongerencoach en Buurtbemiddelaar.

DE LEESCLUB

van het Humanistisch Verbond in Hoogeveen e.o.

Er is van het HV Hoogeveen e.o. al 25 jaar een leesclub. Deze viel onder Meppel Steenwijk, toen het HV Hoogeveen geen bestuursleden kon krijgen. Na een aantal jaren viel de leesclub onder het HV van de afdeling Assen, toen HV Meppel Steenwijk met hetzelfde probleem kwam te zitten.

Wij noemen het een leesclub, omdat we anders werken dan een literatuurclub.

Iedere deelnemer brengt een boek in. Hij/zij bespreekt het boek op de manier zoals hij/zij dat wil. Er wordt een jaarprogramma gemaakt, zodat de bibliotheek de boeken op tijd kan reserveren. Iedere deelnemer krijgt dan het boek te leen.

De bijeenkomsten worden één keer per maand op een middag, afwisselend bij de deelnemers thuis, gehouden.

Er is nog plaats voor enkele deelnemers.

Informatie bij Afke de Vries, tel 0528-270426 of afkemiedema@netscape.net.

FILOSOFIECAFÉ FRYSLÂN

Dinsdag 14 maart dr. Rob van Gerwen

Het cruciale belang van de kunst voor de cultuur

Veel mensen hebben het vertrouwen in de kunst verloren door experimentele ontwikkelingen in de hedendaagse kunst. Soms lijkt het ook alsof je eerst een stapel boeken moet lezen om een kunstwerk te begrijpen. Is de kunst niet vervreemd van de cultuur? Rob van Gerwen zal betogen dat kunst van het grootste belang is voor een cultuur die dynamisch en levend wil blijven. Kunst leert ons om te gaan met subjectiviteit en ze is ook, lijkt het, de enige praktijk die daaraan toegewijd is. Is subjectiviteit wel de moeite waard? Moet het ons niet om objectiviteit gaan?

Tresoar, Boterhoek 1 Leeuwarden 20.00, zaal open 19.30 uur

Zeker van een plekje? Reserveren op info@filosofie.frl

Dinsdag 30 mei drs Johan Holtrop

Beeldende kunst en onze hersenen

Wat is het geheim achter de impressionistische schilderijen van Monet? Hoe kan Picasso's Stierenkop slechts bestaan uit een fietsstuur en een zadel? Het antwoord op deze vragen heeft te maken met hoe onze hersenen werken.

Kunstenaars maken gebruik van de eigenaardigheden van ons brein en spelen daar in hun werk dikwijls een spel mee. Het produceren en begrijpen van de visuele kunsten zijn menselijke vaardigheden die weliswaar geleerd worden in de cultuur, maar ook geënt zijn op de eigenschappen van ons brein.

In deze lezing worden een aantal aspecten van de kunstproductie en receptie (het 'aandeel van de beschouwer') bestudeerd vanuit het perspectief van de eigenschappen van onze hersenen, ook met behulp van afbeeldingen uit de reclame en de populaire cultuur.

Tresoar, Boterhoek 1 Leeuwarden 19.30, zaal open 19.00 uur

(LET OP: andere tijden) Zeker van een plekje? Reserveren op info@filosofie.frl

BEELD

Vriendelijk verzoek van de redactie:

wilt u foto's voor de Schakel zo groot mogelijk leveren? Te kleine foto's kunnen we alleen op postzegelformaat afdrukken, anders worden ze korrelig en onduidelijk. Verstuur ze s.v.p. apart als bijlage bij een e-mail, en niet als deel van de mailtekst of in een Wordbestand.

Hartelijke dank, Baukje Scheppink

Uitnodiging

ALV+

8 APRIL 2017

INSPIRATIEDAG

RESTAURANT de KONINGSHOF
prinsenweg 1 heerenveen
aanvang 10.30 uur

Het gaat goed met het Humanistisch Verbond in Fryslân. De ledental kruipt de laatste jaren gestaag omhoog en het bestuur heeft zin in 2017. En u ook, hopen wij.

Welk gezicht van het HV zou u graag zien in úw stad of dorp? Een speelse avond met Humanopoly?

Een eetgroep met een goed gesprek? Een wandeling waarover u nog lang napraat? Of wilt u misschien één van die interessante cursussen die het HV landelijk organiseert naar uw eigen omgeving halen?

Fryslân

**HUMANISTISCH
VERBOND**

FRYSLÂN

Dankzij een legaat van een HV-lid is onze afdeling financieel gezonder dan ooit. We kunnen en willen uw initiatieven van harte ondersteunen, meedenkend en ook financieel.

Daarom willen we u graag zien op 8 april in de Koningshof in Heerenveen. Al die nieuwe en oude leden, al die jonge humanisten, de oude getrouwen die de slapende leden kunnen wakker kussen. We laten zien wat er allemaal mogelijk is en brengen u op creatieve en actieve manier op leuke en nieuwe ideeën. En ondertussen werken we snel en goed de Algemene Ledenvergadering af, met een broodje en een kopje soep.

We verwachten een inspirerende, actieve en productieve dag voor ons allemaal. En we zien u ook heel graag.
Tot 8 april! Aanvang 10.30. Tussen de middag bieden wij u een lunch aan.

Als u zich aanmeldt op hvfryslan@gmail.com of met een kaartje naar postbus 2502, 8901 AA Leeuwarden, sturen we u de vergaderstukken en houden we de soep voor u warm.

CURSUSSEN

De “Introductie cursus Humanisme” en de cursus “Once in a Lifetime” werden in Fryslân enthousiast ontvangen. De enquêtes lieten zien dat de ervaringen zeer positief waren. De eerste keer trok de Introductie cursus zestien deelnemers, het maximale aantal. De tweede keer zes deelnemers.

De cursus Once in a Lifetime trok de eerste keer twaalf deelnemers en ook hierover waren de reacties heel positief. Op 1 maart is deze cursus voor de tweede keer van start gegaan. Bij voldoende belangstelling willen we graag gebruik maken van het aanbod van HV landelijk en de cursus “Moderne Levenskunst” aanbieden.

Moderne levenskunst

Wat maakt een leven mooi en waardevol? Waarom maak ik de keuzes die ik maak? En kies ik wel daadwerkelijk voor wat ik van belang vind?

Tijdens de cursus Moderne Levenskunst staan deelnemers stil bij het belang van zelfkennis, persoonlijke vrijheid en de betekenis van vriendschap voor het leven. Men maakt kennis met filosofen als Montaigne, Levinas, Foucault en Nussbaum. In zes interactieve avonden met ruimte voor teksten én praktische wijsheid leert men scherper te denken over het eigen leven hier en nu.

HV-leden € 110

Niet-leden € 160 (inclusief reader)

De data zijn nog niet vast gesteld maar we willen deze cursus in overleg vanaf oktober aanbieden.

Ook komt er weer een **Themadag met Jeroen Bartels** die ons al vele malen en op verschillende wijzen door de Ethica van Spinoza heeft geloodst. Jeroen blijft een inspirerende leermeester. Ook deze datum moet nog worden vastgelegd.

Maar als u denkt belangstelling te hebben of te gaan krijgen voor een van de twee geboden mogelijkheden, geef dan in ieder geval uw naam aan mij door. Zonder verplichtingen! Wij kunnen dan de belangstelling pijlen en een en ander voorbereiden.

anjawouters72@gmail.com, 0646205950

SÚD WEST FRYSLÂN

Sneek

Op 29 september kwamen een vijftiental leden van de afdeling Sneek Súd West Fryslân weer voor het eerst na de lange zomer bij elkaar in de Daaldersplaats om het wel en wee te van de afgelopen zomerperiode te bespreken en een programma voor de winterperiode vast te stellen. Het blijkt dat de behoefte om elkaar met enige regelmaat te ontmoeten, ondanks of wellicht dankzij het toenemen van de leeftijd nog steeds volop aanwezig is. De leeftijd van enkele nieuw aanwezige leden deed de gemiddelde leeftijd van de aanwezigen duidelijk dalen, zodat we met frisse moed en vol vertrouwen data en te bespreken onderwerpen voor het winterseizoen konden vastleggen. Het is de traditie dat bij de bijeenkomsten één van de leden een inleiding van een te voren afgesproken onderwerp voorbereidt en dat daarover vervolgens met elkaar verder van gedachten wordt gewisseld. Meestal leidt dat tot goede gesprekken waarbij vaak persoonlijke levenservaringen gedeeld worden

De laatste avond van het winterprogramma is op:

23 maart 2017 *Leiderschap en tijden van democratie*, inleiding door Pieter v d Heijden.

Let op: op de nieuwe locatie:

De bijeenkomsten vinden plaats op donderdag avonden in de Daaldersplaats tegen over het trein en busstation te Sneek en beginnen om 19.30 uur.

FILOSOFIE

Jaargang 25
VOOR EEN BREED PUBLIEK

Het thema van de 24^e serie lezingen was 'mens en dier'. Mensen trokken en trekken grenzen tussen het dierlijke domein en het menselijke. Medemensen kwamen en komen soms aan de 'verkeerde' kant van de scheidslijn terecht, met vaak rampzalige gevolgen. Net als dieren bakenen mensen individueel en groepsgewijs een territorium af; ze eigenen zich een terrein toe en weren wat ongewenst is. Dit mechanisme lijkt in ons moderne sociaal-culturele en politieke bestaan, en in het individuele denken, sterker dan ooit.

In deze 25^e serie lezingen in het kader van 'Filosofie voor een breed publiek' ging over het in bezit nemen, beheren, beheersen en verdedigen van fysieke en mentale territoria aan een nader onderzoek onderwerpen. We leggen geschiedenis en actualiteit onder de loep, gaan samenhangen bestuderen, ideeën en inzichten uitwisselen en deze verder verdiepen. De laatste zondagmiddag in deze serie is op 12 maart 2017

12 maart 2017 **De lange schaduw van Thomas Hobbes**

,De enige hartstocht van mijn leven was de angst', zo heeft een van de grootste intellectuelen van de zeventiende eeuw, de Engelse politieke denker Thomas Hobbes (1588-1679) zich ooit laten ontvallen. En zijn politieke denkrichting destijds kan worden samengevat met het motto 'angst kan men slechts met angst bestrijden': om de angst voor een (religieus gevoede) burgeroorlog te bezweren, moet er een staat zijn die angst inboezemt en zo gehoorzaamheid afdwingt in ruil voor bescherming.

Deze 'oplossing' lijkt vandaag onder andere condities opnieuw actueel, zie bijvoorbeeld de film Leviathan van Andrew Zvjagintsev over Poetins Rusland en de onmiskenbare bewondering voor deze politicus bij Europees rechts. Tegen deze achtergrond zal Theo de Wit de vraag opwerpen, waarin het eigenlijke gevaar van terreur en een 'populistisch' antwoord daarop voor onze democratische rechtsstaat gelegen is.

Inleider: prof.dr. Theo de Wit, (filosoof/theoloog – hoogleraar Universiteit Tilburg)

WAAR, HOE LAAT EN WAT KOST HET ?

Zondagmiddagen van 13.30 tot 16.00 uur

De Bres, Schoolstraat 4, Leeuwarden

Kosten voor HV leden € 27,50 voor de hele serie,

niet-leden betalen € 37,50. Losse lezingen € 7,=

Opgave: Door het bedrag over te maken op rekeningnummer

NL 16 TRIO 0198 3836 65 t.n.v. penningmeester HVFryslân, onder vermelding

van 'Filosofie XXV'. Het bankafschrift het bewijs van betaling; we geven geen

deelnamebewijzen. Het is ook mogelijk om contant te betalen aan de zaal.

Informatie:

Werkgroep Filosofie Humanistisch

Verbond Fryslân:

De Tange 5, 915L Raard 0519-

222022 hvfryslan@gmail.com

Over terreur en territorium GRENZEN

HERINNERINGSBOEK ERASMUSHIEM

Nieuws van de Freonen van Erasmushiem en de identiteitscommissie.

Erasmushiem bestaat niet meer en is geschiedenis geworden.

De identiteitscommissie vond dat Erasmushiem een herinneringsboek verdient.

Door de inzet van velen is een mooi boek tot stand gekomen.

Hierin wordt teruggekeken op het ontstaan van dit humanistisch bejaardenhuis, hoe het was en hoe –onder invloed van de veranderende omstandigheden in de zorgsector -- er geleidelijk een eind kwam voor dit unieke huis.

Het eerste exemplaar van het boek zal, onder het genot van een hapje en drankje, worden uitgereikt aan één van de oudste bewoonsters **op donderdag 30 maart 2017**, van 16.00 uur tot ca. 17.30 uur in De Brasserie.

De bijeenkomst is bedoeld voor *eenieder die betrokken is geweest bij Erasmushiem: als bewoner, medewerker, vrijwilliger, bestuurder of op andere wijze.*

Als Stichting Freonen proberen wij zoveel mogelijk namen en adressen te verzamelen, maar het is heel goed mogelijk dat wij mensen vergeten.

Als u zelf betrokken bent geweest bij Erasmushiem, op welke manier dan ook, en u heeft op 20 maart van ons nog geen uitnodiging ontvangen, geeft u dit dan s.v.p. door via e-mail:

freonenerasmushiem@gmail.com.

Of door een briefje te sturen naar:
Humanitas, Mr. P. S. Gerbrandyweg 75,
8922 EM Leeuwarden.

Geeft u daarbij aan of u op de presentatie 30 maart aanwezig wilt zijn of dat u alleen graag het herinneringsboek wilt ontvangen; in dat geval ook uw volledige adres en postcode opgeven!

Van oplevering tot (gedeeltelijke) sloop: Erasmushiem, een stukje Leeuwarder humanistische geschiedenis. links de eerste bewoners van de aanleunwoningen, de heer en mevrouw Vellinga.

VRIJDENKEN & HUMANISME in Nederland

Kernwaarden van het humanisme, zelfbeschikkingsrecht, verdraagzaamheid, gelijkwaardigheid en keuzevrijheid, lopen als een rode draad door de Nederlandse geschiedenis. De schrijvers van het boek *VRIJDENKEN & HUMANISME in Nederland - 40 plekken van herinnering* onder redactie van Bert Gasenbeek trachten aan te tonen dat er voldoende redenen zijn om te stellen dat de humanistische traditie veel ouder is dan 1946 en dat de oprichting van het HV in 1946 een logisch gevolg is van een eeuwenlang bestaande humanistische traditie.

Bij zijn presentatie rond dit boek, tijdens de voorjaarsbijeenkomst van HV Fryslân, begon Gasenbeek bij de eigenzinnige Friezen die omwille van hun godsdienstvrijheid Bonifatius een kopje kleiner maakten. De Frankisch-christelijke propagandamachine die er voor alle geschiedenisboekjes in later eeuwen een moord van maakte, haalt Luit van der Tuuk in het boek en Bert Gasenbeek in Leeuwarden onderuit. De Friezen gerehabiliteerd en zelfs strijders voor godsdienstvrijheid. We halen opgelucht adem!

Soms zijn historische feiten minder feitelijk dan we altijd geleerd hebben en een frisse, wie weet zelfs humanistische, kijk op de geschiedenis is niet verkeerd. Van een andere Friese held, Eise Eisinga, een vertegenwoordiger van de Friese Verlichting, die de doemdenkende dominee Alta en de angstige bevolking al in 1781 met zijn planetarium ervan trachtte te overtuigen dat de planeten echt niet tegen elkaar zouden botsen, wisten we al dankzij zijn onvolprezen *Planetarium* in Franeker, dat nog steeds loopt als een zonnetje, nou ja rond een zonnetje. Maar er kan niet genoeg op gewezen worden. Zo heeft de redactie van dit boek 40 plaatsen in Nederland beschreven die nu nog te bezoeken zijn. Er is een prettige vakantie mee te vullen. Ik zie de toeristen met het boek in de hand al van de ene plek naar de andere dwalen en ik raad u dat allemaal van harte aan. De geschiedenis doet je soms hoopvol naar de toekomst kijken.

En als u dan toch in Deventer bent voor de Latijnse school, zoek dan even door naar het beeld voor de humanist Jan van Vloten, die -meer dan de vrijheidslievende Friezen- aan de basis van het moderne humanisme heeft gestaan. Zijn beeld is mooier dan dat van Bonifatius, het oog wil ook wat. Het boek is te koop in de boekhandel voor 19,90 en bij het HV voor 15,= exclusief de verzendkosten..

Baukje Scheppink

NACHT van de FILOSOFIE FRYSLÂN 1 april

De Nacht van de Filosofie Fryslân 2017 is dit jaar in het eerste weekend van april. En het is niet zomaar een Nacht: we vieren ons tweede lustrum.

Wij, Humanistisch Verbond Fryslân, zijn vanaf de eerste editie in 2007 intensief betrokken geweest bij 'De Nacht'. Allereerst in vele vele uren plannen, overwegen en organiseren. Mede richting geven in denken waarbij altijd het humanistisch gedachtengoed een royale plaats kreeg. Ook een grote bijdrage in het uitnodigen van gerenormeerde sprekers. Ook met de verantwoorde financiële bijdragen dankzij ons legaat, heeft het HV Fryslân, ondanks bezuinigingen bij fondsen en sponsors een substantiele bijdrage kunnen leveren aan het voortbestaan van De Nacht en daarmee ons gedachtengoed. En dan nu: ons 10 jarig jubileum. Om dit te vieren hebben we een extra breed en mooi programma.

Concert op vrijdag 31 maart

We beginnen al op de vrijdagavond in Neushoorn. Daar speelt dan de band Hengelo, uit het Poolse Katowice (what's in a name? niet veel, in dit geval....) en kunnen wij in alle rust al eventjes het glas heffen op 10 jaar filosofie in Leeuwarden.

Nacht van de Filosofie op zaterdag 1 april, met:

- middagprogramma voor volwassenen en kinderen en optredens in en nabij de Oldehove
- een groot diner voor alle medewerkers, sprekers en publiek, waarbij door een internationale kunstenaarsgroep niet alleen culinaire verrassingen uit allerlei landen geserveerd worden, maar we ook getrakteerd worden op een artistiek menu met dans, muziek en performance.
- een prachtig avondprogramma met de leukste en meest intrigerende thema's en sprekers van de afgelopen negen edities + een aantal nieuwe gasten, in Tresoar, HCL, de Fryske Akademy en de Oldehove.

De belangrijkste thema's van de afgelopen jaren komen tijdens de Nacht nog een keer aan bod.

Ron Muijzer houdt zijn lezing over STILTE, afgeleid van het thema van de Maand van de Filosofie. En toepasselijk bij het stilstaan bij dit jubileum.

Thema 1: ff Offline

Zes jaar na het programma 'De schoonheid van het echte leven' stellen we de vraag of we nog zonder virtueel contact kunnen. Hoe groot is ons verlangen naar de tastbare werkelijkheid en vinden we daar nog de verbondenheid die we zoeken? Wordt ons verlangen naar schoonheid niet beter bevredigd door een virtuele werkelijkheid?

Thema 2: Kunstmatig van nature

Onze wereld verandert zo snel dat we ons moeten afvragen of wij mensen het tempo nog wel kunnen bijbenen. Drie jaar na het programma 'Zie de mens, hij is veel meer' onderzoeken we de vraag of wij nog wel in control zijn, of dat de technologische ontwikkeling niet een autonoom proces is. Is de mens nog schepper van zijn eigen toekomst, of volgt na het antropoceen het robotten?

Thema 3: En waar is de ziel

Moeten we alleen vertrouwen op onze waarneming, onze ratio en ons methodisch denken? Vijf jaar na het programma 'De ziel der dingen' blikken we terug op vraagstukken als de scheiding tussen lichaam en geest en bezieling van de wereld om ons heen.

Thema 4: Verschil moet er zijn

We vieren onze verschillen, maar vinden tegelijkertijd dat we allemaal gelijk zijn. Is onze tolerantie maar schijn of is onze drang om ons te onderscheiden sterker? Twee jaar na het programma 'Verschil en ongelijkheid' scherpen we het debat aan en stellen we de vraag of diversiteit de redding van de mens en de ecologie is.

Op en rondom het plein

Alle activiteiten vinden plaats op en rondom ons eigen publieksplein, het Oldehoofsterkerkhof plein. De binnenlocaties Tresoar, Fryske Academy, Historisch Centrum Leeuwarden liggen direct aan dit plein of op zeer korte loopafstand. Het plein richten wij in met zitmeubilair, een podium en artistieke sfeerverlichting.

Beschouwelijke zondagmiddag

op 2 April, met **Douwe Draaisma** in het Historisch Centrum, Groeneweg, Leeuwarden (naast Tresoar)

www.nachtvandenfilosofiefryslan.nl

Houdt U onze website in de gaten voor de laatste aanvullingen op het programma.

Op naar 2018!

Met de kick off op 29 november in De Kancelarij, waar veel tips en suggesties zijn gegeven, is het project BjusterFerskaat echt van start gegaan.

Inmiddels hebben meer dan 60 organisaties op 31 januari 2017 het 2e nieuwsbulletin ontvangen.

De visie

De kern van alle religies, stromingen en levensbeschouwingen is het weten wat belangrijk is om een harmonieuze gemeenschap te vormen waarin iedereen zich welkom voelt en deel is van het grotere geheel, ongeacht leeftijd, huidskleur, land van herkomst of cultuur. Hoe dit in daden wordt omgezet is zichtbaar in die rijke verscheidenheid aan uiterlijke vormen die Fryslân zo wonderlijk verschillend en toch samen maakt. (BjusterFerskaat!).

De Raad van Kerken en St. Platform Levensbeschouwing in Kleurrijk Fryslân hebben samen het initiatief genomen voor een overzichtstentoonstelling om bovenstaande zichtbaar te maken. We roepen u als aangesloten organisatie op om u te melden en mee aan de slag te gaan.

Formeer bijvoorbeeld een werkgroep, met een contactpersoon die de verbinding vormt met de projectleiding.

Het thema is Feest!

Vier het Feest van...! Dit kan één van de Heilige Dagen zijn, of het feest van samen zijn. Dat kunt u zelf invullen. Of zoals het in Akkrum op de viering van anti-rascismedag op 21 maart 2017 zo treffend verwoord is:

one planet, one people.

Er komen in 2018 bezoekers uit de hele wereld naar Friesland toe. Hoe mooi is het dan om te laten zien waar we goed in zijn. Samen zijn en samen werken en samen leven in onze 'Mienskip'.

HV Fryslân-bestuurder Roeleke Naber is één van de projectleiders van BjusterFerskaat.

Laten we er samen het Feest van de ontmoeting van maken.

ETEN IN GRONINGEN

In 2017 blijven we "eten met gespreksstof".

In verschillende samenstellingen zullen de koks en kokkinnen een 1, 2, of 3 gangenmenu op tafel toveren waarbij na het toetje de discussie, met gespreksleider, begint over een terplekke gekozen actueel onderwerp.

We beginnen om 17.00 uur met een kopje koffie of iets anders en gaan om 18.00 uur aan tafel. De kosten per maaltijd zijn 6 euro p.p. inclusief sapjes of wijn.

De data in 2017 zijn:

**woensdag 1 maart, dinsdag 11 april, dinsdag 16 mei, dinsdag 20 juni,
woensdag 6 september, dinsdag 17 oktober en woensdag 29 november.**

Opgeven bij Donald Elsas (delsas@xs4all) en/of bij Gerrit Botke (botke@planet.nl) 5 dagen van te voren.

De groep heeft nog steeds behoefte aan eters en kokers. Koken voor 12 mensen is eenvoudiger dan je denkt.

Gerrit Botke, koker en eter.

AGENDA

EN MEDEDELINGEN

VAN DE AFDELING GRONINGEN

God, iets of niets – dr. Taede A. Smedes

Zondagmiddag 23 april spreekt de godsdienstfilosoof en theoloog dr. Taede A.Smedes over zijn boek “God, iets of niets? De post-seculiere maatschappij tussen geloof en ongeloof”. Momenteel is Smedes freelance publicist.

De bijeenkomst vindt plaats in het Humanistisch Centrum – W.A.

Scholtenstraat 2 – Groningen. Aanvang: 15.00 u., Zaal open 14.30 u.

Deze lezing wordt georganiseerd door een activiteitenwerkgroep van het Groningse HV in samenwerking met de Doopsgezinde – en de Remonstrantse Gemeente in Groningen.

Met de afname van het traditionele christelijk geloof in de samenleving is ook de verhouding tussen geloof en ongeloof veranderd. De grens tussen beide is vervaagd en vervloeid.

Smedes behandelt drie stromingen die de nodige verwantschap met elkaar hebben: het religieus atheïsme, het religieus naturalisme en het posttheïsme. Het gaat dan veelal om denkers die het bestaan van het bovennatuurlijke ontkennen, maar toch de overtuiging hebben dat de kosmos en het leven doordrongen zijn van zin en betekenis.

De spreker schenkt ook aandacht aan de “nieuwe atheïsten” (o.m. Richard Dawkins), die een geheel andere opvatting hebben dan de bovengenoemde visie.

Van Erwin Witteveen tot Thomas Piketty – Jan Vaessen

20 maart 2017: Van Erwin Witteveen tot Thomas Piketty - lezing

Lezing door Jan Vaessen over zingeving en de nieuwe economie: van Erwin Witteveen tot Thomas Piketty. Locatie Molenstraat 14 te

Scheemda..Georganiseerd door de werkgroep filosofie Scheemda. Aanvang: 20.00 uur

22 maart - Jaarvergadering HV Groningen - zie pagina 40 en 41 in dit nummer voor de uitnodiging.

Camille Claudel - theater

26 maart Voorstelling Camille Claudel, Humanistisch Centrum, aanvang 15.00 (nog beperkt plaatsen beschikbaar, - zie aankondiging elders in dit nummer)

HUMANISTISCH CAFÉ

27 maart: Humanistisch Café in Humanitas voor vluchtelingencoaches over achtergronden van de Islam in het bijzonder in Syrie, aanvang 19.30 Humanitas A kerkhof zuidzijde

Bert Gasenbeek, lezing

9 april lezing Bert Gasenbeek (datum veranderd !) - Zondagmiddaglezing in het Humanistisch Centrum, aanvang 15.00 uur.

Smedes - Joop Hippe

23 april: lezing dr Smedes (Joop Hippe, ism doopsgezinden) Zondagmiddag lezing, Humanistisch Centrum, aanvang 15.00 uur.

24 april :Provinciale bevrijdingslezing 2017

De provinciale BEVRIJDINGSLEZING 2017 vindt 24 april 2017 plaats in de Oldambtster Herberg, hotel De Esbörg, Esbörgstraat 16 te Scheemda. Aanvang 20.00 uur. De toegang is gratis dankzij de gemeente Oldambt. Organisatie door de werkgroep filosofie Scheemda. Onderwerp is het leven en werk van de Groningse professor Leo Polak (1880-1941). Spreker is prof. mr. dr. Jeroen ten Voorde. Leo Polak bleek als jurist en filosoof een vurig pleitbezorger te zijn van een open samenleving, werd de peetvader van het Nederlandse Humanistisch Verbond, was onderwijshervormer, antifascist en verdediger van het vrije woord. Leo Polak overleed in concentratiekamp Sachsenhausen in 1941.

Dag van het Gezin

15 mei: Dag van het Gezin - Gespreksavond van het Humanistisch Café bij Humanitas. Avond over ADHD (Humanistisch cafe voor vrijwilligers Humanitas) aanvang 19.30 Humanitas, A kerkhof zuidzijde.

Film- en debatavond 'Ongelovigen – vrijdenkers op de vlucht'. - 23 mei

Met Boris van der Ham en debat met betrokken vluchtelingen onder leiding van Bahram Sadeghi.

Locatie: Academiegebouw, Broerstraat 5, 9712 CP Groningen.

Aanvang: waarschijnlijk 20.00 uur

Entree: nog niet bekend. Deze avond organiseert het Humanistisch Verbond in samenwerking met Studium Generale Groningen.

Zie de website van HV-Groningen voor laatste informatie:

<http://www.humanistischverbond.nl/afdeling/groningen>.

Lezing Els van Wijngaarden 28 mei: over haar proefschrift over het zelf gekozen levenseinde, Humanistisch Centrum 15.00 uur.

Jaaroverzicht 2016

Stichting Huisvesting Humanistisch Verbond Groningen.

De bezetting van het Humanistisch Centrum was ca. 25% lager dan vorig jaar. Directe oorzaken heb ik niet kunnen vinden.

De zaal werd 68 keer gebruikt door de Afdeling of aanverwante groepen en 148 keer door derden, dit laatste had natuurlijk ook gevolgen voor de inkomsten.

Voor dit jaar is de prognose gelijk aan de situatie van 2016.

Het project om de zaal energievriendelijker te maken is zo goed als afgerond. Er zijn in 2016 acht nieuwe ramen (dubbel geïsoleerd) geplaatst en alle lampen (ook de TL) zijn vervangen door LED lampen.

In de toekomst moet blijken of de energierekening blijft dalen.

De exposities in de zaal hebben een tijd op een laag pitje gestaan, de wanden waren voorzien van werken in het bezit van de Stichting en reproducties. Per januari is er een nieuwe expositie.

Er is vrij veel (ong gepland) onderhoud aan de badkamer in W.A. Scholtenstraat 2A geweest, eerst een probleem met de afvoer van de douche ten gevolge van een oude constructiefout, toen een probleem met een muur en ten slotte was er een probleem met de lekkende douchebak en hebben we de gehele douchecabine met bak vervangen door een nieuw exemplaar en alles weer waterdicht gemaakt.

Het bestuur: In 2016 is Kees Praagman afgetreden en weer herkozen.

Het bestuur bestaat op dit moment uit Kees Stada (voorzitter), Kees Praagman (penningmeester) en Gerrit Botke (secretaris en beheerder van het pand). In 2017 zijn Kees Stada en Gerrit Botke aftredend en herkiesbaar.

Januari 2017, Gerrit Botke

Uitnodiging jaarvergadering Humanistisch Verbond afdeling Groningen

Woensdag 22 maart 2017, aanvang 20.00 uur in het Humanistisch Centrum
(W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen).

Gezamenlijke maaltijd

Voorafgaand aan de jaarvergadering bieden we u een gezamenlijke maaltijd aan.

Dat is inmiddels een gewaardeerde traditie.

Aanvang maaltijd: 18.15 uur.

Aanmelden voor deze maaltijd graag vooraf bij Gerrit Botke.

Mail: botke@planet.nl, telefoon: 06-21800348.

Kort verslag van de jaarvergadering 2016

De jaarvergadering van woensdag 23 maart 2016 werd bijgewoond door ongeveer 25 aanwezigen. De penningmeester werd decharge verleend. We zijn Hans Otermann dankbaar voor de wijze waarop hij vele jaren het penningmeesterschap heeft vervuld. Gerard te Meerman werd herbenoemd als voorzitter en Dick Prak als secretaris, Willem Waard werd benoemd als penningmeester en Lenie Kootstra werd benoemd als bestuurslid. De vergadering werd vervolgd door een inleiding van twee Humanitas medewerkers over het levensboek en live muziek door twee studenten van het conservatorium..

Terugblik activiteiten

We kijken terug op een jaar met vele activiteiten: de Lezing van Alan Fenwick (ism Studium Generale), de avond over Humanistisch Vormingsonderwijs, de lezing van Herman Pleij (ism de remonstrantse en doopsgezinde kerk) een zondagmorgenbijeenkomst, een bijeenkomst over vreemdelingen in Groningen ism het Let's Gro festival, de 70 ste verjaardag van de afdeling met een lezing over Humanisme en Verlichting door Lodi Nauta, de theaterlezing van Stine Jensen en Frank Meester over opvoeding (in Forum) en de bijeenkomst over vrijheid van denken in de Islam in Forum - een 'mini-college' met Bahram

GRONINGEN

Sadeghi en Tarik Yousif. Daarnaast waren er vele bijeenkomsten van eten met gesprekstof, wandelingen, leesclub en discussies in de gespreksgroep Humanisme nu. En we hadden een geanimeerde nieuwjaarsbijeenkomst met twee Pakistaanse asielzoekers die vertelden over problemen met ongelovigheid in AZC's.

Beleidsvoornemens 2017/18

Het beleidsvoornemen van het bestuur is door te gaan met het faciliteren van bijeenkomsten of ze zelf te organiseren. Het plan is een of meer open publieksbijeenkomsten te organiseren in samenwerking met het landelijk HV. Zo zal later dit jaar de film 'Ongelovigen - vrijdenkers op de vlucht' gepresenteerd worden, waarbij Boris van der Ham en enkele betrokken vrijdenkers over hun ervaringen zullen vertellen met publieksdebat onder leiding van Bahram Sadeghi. Waar mogelijk zal worden samengewerkt met andere organisaties zoals de remonstranten en doopsgezinden en het platform levensbeschouwing als het past in de doelstelling om een humanistisch geluid te laten klinken tegenover onverschilligheid en nihilisme. Ook willen wij de goede en groeiende samenwerking met Humanitas, als organisatie voor praktisch Humanisme, verstevigen.

Financiën en bestuursbenoeming

In de komende jaarvergadering is weer het financieel verslag aan de orde. De kascommissie zal verslag doen van de kascontrole.

Voorgesteld wordt om Gerard te Meerman (voorzitter), Willem Waard (penningmeester) en Lenie Kootstra (lid) te herbenoemen in het bestuur van de afdeling. Het bestuur stelt voor als bestuurslid te benoemen Martijn van Loon, die al bijna een jaar actief is in het bestuur. Het bestuur stelt verder voor Ieke Verveld in het bestuur te benoemen als secretaris en Ger Koenen als tweede secretaris. Dick Prak nam vanwege persoonlijke overwegingen tussentijd afscheid als secretaris - het bestuur heeft hem dankgezegd voor zijn werkzaamheden.

De agenda van de jaarvergadering en het financieel verslag zijn op verzoek vooraf verkrijgbaar (secr.hvgron@gmail.com) en liggen voor u klaar bij de vergadering.

Informele afsluiting

De jaarvergadering zal gevolgd worden door een informele voortzetting met live muziek en er zal een hapje en een drankje geserveerd worden.

MARISKA

Vanaf 22 januari hangt er een nieuwe expositie in het Humanistisch Centrum in Groningen. In samenwerking met de stichting VRIJDAG in Groningen exposeert Mariska Boekhorst (Gouda 1987) die in 2015 afstudeerde aan de Kunstacademie in Groningen negen werken. De expositie zal tot halverwege juni 2017 blijven hangen.

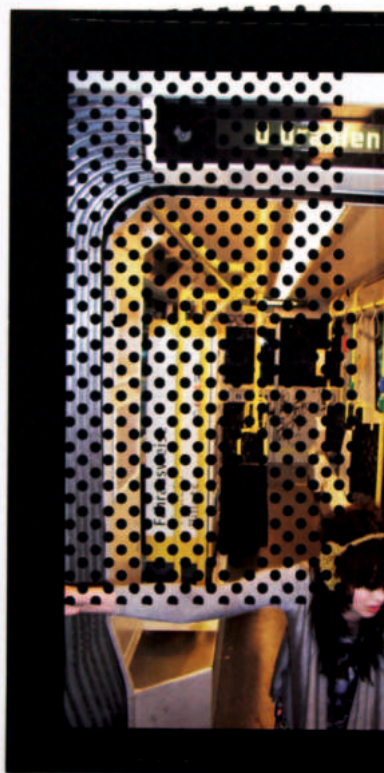
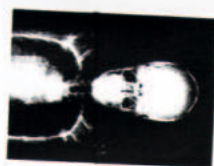
In de tentoonstelling 'Beeld in druk' laat Mariska Boekhorst een serie recente werken zien.

In deze werken is Mariska op zoek naar het zich eigen maken van beelden, materialen en technieken.

De beelden die zij gebruikt, waarvan de herkomst uiteenlopend is, zijn zorgvuldig gekozen.

Zowel afbeeldingen uit oude boeken, persoonlijke PET-scans en eigen beelden.

Door op intuïtieve wijze vorm, kleur, materiaal, techniek en thematiek te combineren ontstaan gevoelscomposities. In elk werk speelt ze met een element van toeval, wat in combinatie met de zorgvuldig gekozen beelden voor een interessant spanningsvlak zorgt.

BEELD

INDRUK

BOEKHORST

43

Zondagmiddaglezing

Humanistisch Verbond Groningen

Jeroen Bartels: Goed en kwaad in evolutionair perspectief

Tijd: 19 maart, 14.00 uur (zaal is open vanaf 13.30)

Plaats: Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen

Dr. Jeroen Bartels is filosoof en doceerde geschiedenis van de moderne filosofie aan de universiteit van Groningen.

Samenvatting

In discussies over de evolutietheorie van Charles Darwin (1809-1882) spelen ideologische en religieuze vooronderstellingen en thema's over het algemeen een belangrijke rol. Dit wordt met name zichtbaar in de debatten van de laatste decennia over de oorsprong van de menselijke moraal. Darwins hypothese van de natuurlijke selectie werd daarin meestal opgevat als verwijzend naar een 'kil' mechanisch proces 'van onderop', dat bepalend zou zijn voor wat sterk genoeg zou zijn om te blijven bestaan en wat niet. In deze interpretatie is er geen plaats voor altruïsme en voor de ontwikkeling van vormen van moreel gedrag. Darwin zelf is er echter altijd van uitgegaan dat ook vormen van moreel gedrag 'van onderop' ontstaan, vanuit natuurlijke processen, en dat het niet nodig is een beroep te doen op een bovennatuurlijke oorsprong.

Ik probeer na te gaan waarom deze discussies in het verleden zo vaak vastliepen en welke wegen er in de huidige tijd toe hebben geleid, ook om de ontwikkeling van vormen van moraal te plaatsen in een evolutionair perspectief. Wat zijn de consequenties van deze nieuwe benadering? In dit kader zal ik ook ingaan op de invloed van het denken van Benedictus de Spinoza (1632-1677).

Organisatie/informatie: Werkgroep Lezingen

(050-5346602, D.G. Stavenga)

ZINGEVING UIT MUZIEK

Hoe zingevend is muziek, en hoe is muziek zingevend?

Dat zijn de vragen van deze middag. Tijdens deze bijeenkomst staat het ervaren van muziek centraal. Het ervaren van muziek in al zijn facetten: luisterend, spelend, herbelevend.

In een lezing van 30 minuten gaat Lennart Kolenberg in op verschillende theorieën waaruit het belang van muziek spreekt. Van de Oude Grieken tot de Oosterse mystici, en van de nieuwe metafysica van Schopenhauer tot Jung. Wat is in hun theorieën zingevend aan muziek? En wat is zingeving eigenlijk? Na de lezing gaan we luisteren. Iedereen wordt uitgenodigd zijn of haar favoriete muziek mee te nemen. Dus neem de muziek die u raakt mee op cd of usb. Of neem uw instrument mee!

Vanuit de persoonlijke betekenis van die muziek gaat Kolenberg in op de zingeving uit muziek. En om aan te tonen hoe diep muziek in ons wezen zit, eindigt hij met een paar experimentjes...

Lennart Kolenberg (29) is afstuderend aan de Universiteit voor Humanistiek. In zijn masterscriptie zoekt hij naar manieren waarop muziek luisteren, schrijven en spelen zingevend kan zijn, en of dit van toegevoegde waarde is voor de geestelijke verzorging.

Details

Plaats: Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 te Groningen

Datum: 14 mei 2017

Tijd: 14.00 - 16.00 uur (Inloop vanaf 13:30 uur, borrel na afloop)

Toegang: kosteloos, iedereen is welkom.

Aanmelden: ivo_hengst@hotmail.com (aanmelden is niet verplicht, maar wordt op prijs gesteld ivm hapjes en drankjes)

Open UITNODIGING

voor een unieke gespreksbijeenkomst over het thema Israel - Palestina

Ook u bent van harte uitgenodigd deel te nemen aan een gespreksmiddag over de reeds decennia wrijvende relatie Israel - Palestina op **maandag 8 mei a.s. van 14.00 - 17.00 u.** Een thema dat helaas nog steeds niets van haar aktualiteit heeft verloren. We houden deze bijeenkomst in **Het Noaberhuus, Kaapdiep 18, 9351 AL in Leek.** Voor het geval dat U die dag contact wil opnemen, een van de bewoners hier is de stiefzus van de spreker, Gerda Ensing - Takkenberg met telefoonnummer 0594 - 512339.

Spreker is Lex Takkenberg, sinds 1989 werkzaam voor de VN hulporganisatie voor Palestijnse vluchtelingen, UNRWA met huidig standplaats Amman, Jordanië, als hoofd bureau Ethiek. In Nijmegen gepromoveerd op een proefschrift "The Status of Palestinian Refugees". Hij is even over in Nederland en heeft positief gereageerd op ons verzoek het thema over genoemde relatie te behandelen. Wij zijn hem daar bij voorbaat dankbaar voor. De middag staat o.l.v. Joop Hippe, voorzitter Heggespraak

Wij, dat zijn de leden van gespreksgroep Heggespraak uit Groningen. die dit thema voor het seizoen 2016 / 2017 agendeerden en het -met deze spreker in ons midden- zonde vonden om daar in een onderonsje van te genieten. Dat moet opengesteld worden voor een breder publiek, zo vonden wij. Vandaar deze uitnodiging aan ook U. Er zijn hieraan geen kosten verbonden, hooguit een bijdrage voor koffie en thee. Daar de zaal geschikt is voor maximaal 50 personen, verzoeken wij u vriendelijk ons een belletje (0549 - 451555) te geven of een mailtje (kimwaart@home.nl) te sturen over uw komst.

We zien uit naar een vruchtbare middag over een immens gecompliceerd probleem ten opzichte waarvan het moeilijk is een juiste positie te bepalen.

Namens Heggespraak

Niko van Kimmenaede

WANDELEN IN GRONINGEN

Wandeling op 12 maart

We gaan wandelen in het Mensingebos bij Roden.

Verzamelen op het parkeerterrein gelegen aan de Mensingheweg tussen Roden en Lieveren, komende vanaf Roden ligt het parkeerterrein rechts in het bos.

Vertrek om 10.30 uur, na de wandeling gaan we ergens koffie drinken.

Inlichtingen: Pieter en Marijke Hofman

Tel. 0592 – 343595 email: hofbak@ziggo.nl

Wandeling op 9 april

We gaan wandelen in het Fochteloërveen, omgeving Esmeer.

Vanuit Norg neem je de weg N373 richting Assen, in het dorpje Huis ter Heide bij de T-sprong neem je de weg N919 (Kolonievaart) richting Veenhuizen.

Na ongeveer 1,7 km steekt men het kanaal over via een dam, daarna rechtsaf en na 300 m. ligt het parkeerterrein aan de rand van het bos.

Vertrek om 10.30 uur, na de wandeling gaan we ergens koffie drinken.

Inlichtingen: Pieter en Marijke Hofman

Tel. 0592 – 343595 email: hofbak@ziggo.nl

Wandeling op 7 mei

We gaan wandelen in Boswachterij Anloo.

Verzamelen op het parkeerterrein gelegen aan de rechterzijde van de Anderenseweg tussen Anloo en Anderen.

Vanaf de kerk in Anloo is het ongeveer 1 km rijden naar het parkeerterrein.

Vertrek om 10.30 uur, na de wandeling gaan we ergens koffie drinken.

Inlichtingen: Pieter en Marijke Hofman

Tel. 0592 – 343595 email: hofbak@ziggo.nl

Uitnodiging

van het Humanistisch Verbond Groningen

Els Buitendijk vertelt en speelt de tragische levensgeschiedenis van de franse beeldhouwster Camille Claudel. Zij was leerlinge, collega en minnares van de beroemde beeldhouwer Auguste Rodin.

Camille Claudel leefde van 1864 tot 1943, in een tijd dat het een schande was dat een vrouw beeldhouwer wilde worden. Dit was een mannen-wereld en van vrouwen-emanipatie had niemand nog gehoord. Zij was een groot talent maar kreeg nooit de erkenning die zij verdiende. Toen Rodin haar in de steek liet heeft zij dat niet kunnen verwerken. Zij trok zich terug uit de wereld en is door haar familie krankzinnig verklaard.

Een adembenemend mooi verhaal omlijst door muzikale fragmenten.

Camille Claudel

Solovoorstelling door Els Buitendijk

Het Humanistisch Verbond Groningen nodigt u
uit voor een voorstelling
over het leven van Camille Claudel.

Zondagmiddag 26 maart, 15.00 uur
(zaal open 14.30 uur)

Locatie: Humanistisch Centrum
W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen

Els Buitendijk neemt ons in haar voorstelling mee in het leven van Camille Claudel. Deze voorstelling was eerder in Groningen te zien als side-event bij de Rodin-tentoonstelling.

Rodin gaf gestalte aan de mens. In het Groninger Museum kunt u de Rodin-tentoonstelling nog zien tot eind april.

Wij nodigen leden van het Humanistisch Verbond, onze contacten bij Humanitas en enkele andere genodigden uit deze bijzondere voorstelling bij te wonen op zondagmiddag 26 maart in ons Humanistisch Centrum.

Wilt u deze voorstelling bijwonen? Er is nog een beperkt plaatsen beschikbaar. Om van toegang verzekerd te zijn, svp vooraf aanmelden bij HV-bestuurslid Lenie Kootstra: leniekootstra@gmail.com

De toegang is gratis - een vrijwillige bijdrage na afloop is welkom.

Na afloop van de voorstelling is er gelegenheid tot napraten bij een hapje en een drankje.

Het Humanistisch Verbond Groningen biedt u deze voorstelling aan.
Een geste in het jaar waarin ons Humanistisch Verbond 70 jaar bestaat.

Bestuur afdeling Groningen

FEESTREDE

70 jaar Humanistisch Verbond

Gerard te Meerman, voorzitter HV-Groningen

Toen ik een paar maanden geleden ook 70 werd, kreeg ik daar een wat onbestemd gevoel bij. Je kijkt over een lange periode terug en hebt een heel wat kortere periode voor de boeg. Dat hoeft niet zo te zijn voor het Humanistisch Verbond. Het is duidelijk niet het geval voor het humanistisch gedachtengoed. Bij de aanvang in 1946 stond het Humanisme nog in het teken van de Tweede Wereldoorlog en tegenover de religies die hun godsbeeld moesten verzoenen met Auschwitz. In Europa, en zeker in Nederland, hebben de christelijke religies na de Tweede Wereldoorlog een geweldige transformatie ondergaan, door een steeds humanistischer bijbelinterpretatie en steeds minder zekerheid over wat God en het woord Gods betekent in het heden. De christenen die opstonden tegen het nazisme en daar een hoge prijs voor betaalden werden om hun medemenselijkheid gewaardeerd en hun vaak tastend godsbesef werd de nieuwe norm. Helaas is deze ontwikkeling aan menig land voorbijgegaan - denk maar aan het intolerante en agressieve katholicisme in landen als Polen en Ierland, om maar te zwijgen van de evangelische stromingen die in de Verenigde Staten veel aanhang hebben. Het is interessant om te zien hoe de Islam als nieuwe religie in Europa zich ontwikkelt. Mijn persoonlijke ervaring is dat Islamieten steeds meer de nadruk leggen op een humanistische kern in hun geloof en dat wij hen daarin kunnen ontmoeten. In het Platform Levensbeschouwing zijn ook enkele moskeeën betrokken en dat is een goed teken. Dergelijke secularisatieprocessen duren lang en hebben een grillig verloop. Een expliciet humanistische vereniging die van zich doet spreken is daarom nu niet minder belangrijk dan na de Tweede Wereldoorlog. Humanitas, als organisatie voor praktisch humanisme en de omroep Human binden allebei grote aantallen mensen. De Nederlandse humanisten hebben in

belangrijke mate bijgedragen aan het erkennen van het zelfbeschikkingsrecht van mensen, zodat euthanasie en abortus nu op een verantwoorde manier wettelijk geregeld zijn. Opvallend is dat in de huidige discussie omtrent het gewilde levenseinde de tegenstanders van straffeloze hulp bij zelfdoding zich vooral van argumenten bedienen die humanisten ook graag voor hun rekening nemen: moet je de vraag naar hulp bij zelfdoding niet zien als maatschappelijk falen om ouderen zinvol te betrekken bij de samenleving? Is hulp bij zelfdoding compassie of de ultieme uitdrukking van dat wie niet zelfstandig overeenkomstig een extreem liberalisme de zin van zijn bestaan kan inzien, er maar beter mee op kan houden? De humanistische beweging in Nederland heeft gelukkig de middelen en de inspiratie om met deze vragen om te gaan en de discussie ook vanuit een eigen universiteit te kunnen voeren, ook al heeft het Humanistisch Verbond maar een kleine 16.000 leden. Het aantal mensen met een impliciet humanistische levensovertuiging is echter veel groter, zoals onder andere blijkt uit het aantal leden van de VPRO, de omroep Human en het grote bereik van Humanitas. We zijn zeker niet de enige organisatie die een humanistisch geluid laat horen, want er horen ook organisaties bij als Amnesty, Artsen zonder Grenzen en Human Rights Watch, die een daadkrachtige humanistische betrokkenheid hebben bij het vele onrecht in de wereld. Onze specialisatie als Humanistisch Verbond heeft meer met 'verkondiging' te maken, bijvoorbeeld via het humanistisch vormingsonderwijs en door stelling te nemen in actuele ethische dilemma's.

Het humanistisch vormingsonderwijs staat mogelijk een grote doorbraak te wachten nu de eindige projectfinanciering vervangen wordt door structurele bekostiging. Op termijn komt er ruimte voor 40 uur humanistisch vormingsonderwijs op alle openbare scholen, inclusief naar wij hopen de vele samenwerkingscholen. De realisatie hiervan zal nog een lang traject zijn waarin twee knelpunten moeten worden opgelost: de opleiding van leerkrachten en de voorlichting aan ouders.

Waar het humanisme zich bij de aanvang vooral als alternatief voor de religie definieerde, verschuift dat de laatste tijd. Humanisme staat ook voor compassie, openstaan voor anderen, aanvaarding van andere overtuigingen en dialoog. Humanisme staat ook voor rationaliteit en waarheid en dat is op het ogenblik al bijna een politieke overtuiging. Als antwoord op het hedendaagse nihilisme van de vreemdelingenhaat, het ethnocentrisme van 'eigen volk eerst', de roep om het referendum als dictatuur waar de meerderheid telt en feiten er niet meer toe

doen, is de humanistische beweging niet minder belangrijk geworden.

De positie van ongelovigen is in een groot deel van de wereld precair, vanwege de verbinding van wereldlijke en religieuze macht. Datzelfde geldt voor degenen onder de noemer van LGBT, die aanzienlijke moeilijkheden ondervinden in landen waar regressieve bewegingen, zoals evangelische stromingen in Afrika en de USA, aanzienlijk in kracht winnen. Het Humanistisch Verbond heeft hier een taak om zowel praktisch als inhoudelijk steun te geven aan mensen, vluchtelingen en Nederlanders die afstand nemen van de overtuiging die ze van huis uit hebben meegekregen en die daardoor nogal eens sociale uitsluiting ondervinden. Niet alleen islamieten worden hier overigens door getroffen, de Jehova's getuigen hebben eveneens een duistere traditie van uitsluiting van afvalligen.

De eerste film van onder ongelovigen is in Groningen vertoond, gevolgd door een goede discussie en we kijken vooruit naar het vervolg. De emancipatie van ongelovigen is nog niet voltooid en er is nog heel wat intolerantie in Nederland te overwinnen.

In Groningen verkeren we in de gelukkige omstandigheid dat we het Groninger Forum hebben, een Studium Generale en zelfs het Koninklijk Natuurlijk Genootschap, die ervoor zorgen dat er bijna iedere avond wel iets interessants te doen is. Om daartussen op te vallen met een publiek trekkend aanbod is niet zo eenvoudig. Maar het is wel mogelijk, zoals de voorstelling van Stine Jensen en Frank Meester liet zien: ondanks de vijf mijl van Groningen zat de zaal van het Groninger Forum vol. Ook de met de doopsgezinden en remonstranten georganiseerde lezing van Herman Pleij trok een grote belangstelling.

U ziet : er is voldoende reden om de toekomst met vertrouwen tegemoet te zien, maar we moeten wel ons best doen om het humanisme temidden van dit kwalitatief hoogstaande aanbod in Groningen zichtbaar te maken.

Ik wil eindigen met een vraag die is opgeworpen door Anneke Hellendoorn, kort voordat zij ons ontviel. Zij stuurde een brief aan het bestuur met de vraag wat het Humanistisch Verbond in Groningen nog voorstelde als gemeenschap van mensen die elkaar met enige regelmaat ontmoeten. Wij hebben nog steeds een aantal gespreksgroepen, zoals de groep die deze Jubileumviering heeft voorbereid, we eten met gesprekstof en er wordt met enige regelmaat gewandeld. Dat is een beperkte activiteit. We hebben de accommodatie om elkaar vaker te ontmoeten, maar we hebben nog geen vorm gevonden die recht

doet aan de regelmatige ontmoeting die Anneke voor ogen stond. Als bestuur willen we graag van alles faciliteren en we zien uit naar een actief vervolg, In ieder geval zullen we de komende tijd een aantal dingen organiseren die de thema's behandelen die ik genoemd heb. Ik hoop dat we bij het 75 jarige bestaan van de afdeling kunnen zeggen dat we op een vruchtbare periode kunnen terugzien.

LAATSTE NIEUWS: ONDER ONGELOVIGEN 2

Ongelovigen vrijdenkers op de vlucht

Uitnodiging 23 mei 2017

Film- en debatavond 'Ongelovigen - vrijdenkers op de vlucht'.

Op dinsdagavond 23 mei organiseert het Humanistisch Verbond in samenwerking met HV-afdeling Groningen en Studium Generale Groningen een film- en debatavond over de problematiek van ongelovige asielzoekers.

We vertonen de film '**Ongelovig - vrijdenkers op de vlucht**'. Dit is een film van regisseur Dorothée Forma, gemaakt voor de omroeporganisatie Human.

Na de film volgt een bijdrage van Boris van der Ham, landelijk voorzitter van het Humanistisch Verbond en is er een debat met betrokken vluchtelingen onder leiding van Bahram Sadeghi.

De film- en debatavond vindt plaats in een van de grote collegezalen van het Academieggebouw van de Rijksuniversiteit Groningen, Broerstraat 5, 9712 CP Groningen.

sprekers bij uitvaarten

Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst HV Assen e.o., raakte ik met enkele mensen in gesprek over mijn werk als vrijwillig spreker bij de HUB (Humanistische Uitvaart Begeleiding). “Wat doen jullie dan zo al?“, was de vraag. “Daarvoor kan je het beste kijken op onze website: www.humanistischeuitvaart.nl, was mijn antwoord. We bieden namelijk verschillende diensten aan.

“Er zijn mensen die zelf het initiatief nemen om hun levensverhaal te laten optekenen. We noemen dit een gesprek bij leven. De tekst wordt bewaard en kan ooit, na hun overlijden, worden gebruikt als toespraak tijdens de uitvaartplechtigheid.

In de meeste gevallen worden we echter benaderd, nadat iemand is overleden. Een familielid of de uitvaartondernemer vraagt ons dan om assistentie. We hebben allereerst een gesprek met de nabestaanden en bespreken de levensgeschiedenis van de overledene; uit welk nest kwam iemand voort, opleiding, talenten, beroep, relaties, partner(s), kinderen enz. enz. Het gaat ook over de betekenis die deze persoon, tijdens het leven, heeft gehad voor zijn of haar omgeving. We schuwen geen gevoelige onderwerpen en een vrolijke anekdote nemen we graag mee. Met andere woorden, wie was dat, welke keuzes werden er gemaakt en waar stond hij of zij voor. Wat heeft u van deze mens geleerd en wat zal u zich blijven herinneren?

Voor de nabestaanden zijn het intensieve gesprekken met veel herinneringen, een traan en soms een glimlach. Immers, ook een deel van de eigen geschiedenis passeert de revue met alle emoties die daar bij horen. Mensen ervaren het vaak als heilzaam om hun gevoelens, op deze manier, met elkaar te delen. Wat er uiteindelijk in het levensverhaal komt te staan, bepalen de nabestaanden zelf. Aan waarheidsvinding doen we niet en nemen alles wat men verteld voor waar aan.

We hebben het natuurlijk ook over het programma van de uitvaartbijeenkomst. De muziekkeuze, gedichten, rituelen en de eventuele bijdrage van (klein)kinderen, het komt allemaal aan de orde. We stemmen dit vervolgens af met de uitvaartverzorgers”.

De redactie van de Schakel vroeg mij om een voorbeeld.

Om hieraan te voldoen is het levensverhaal van Fokje opgenomen in deze Schakel.

Dit was in feite ook de toespraak tijdens de afscheidsbijeenkomst. Omwille van de privacy van betrokkenen zijn namen en data veranderd. Het verhaal van "Fokje" is onveranderd gebleven, haar leven staat immers centraal.

Dinsdag 10 januari 2017 is Fokje De Wit-Kooistra overleden. Een liefdevolle moeder en oma, die zichzelf het liefst wegcijferde. Toch kon ze wel optreden, was niet op haar mondje gevallen, het hart op de tong. Ze had vooral interesse in het verhaal van de ander, stond klaar voor die ander. Dat had ze, vanuit haar opvoeding, op een indrukwekkende manier meegekregen. Vandaag nemen we afscheid van haar, met haar verhaal, haar levensverhaal.

Een paar dagen geleden werd ik door haar dochter Klaske, schoonzoon Jan en hun dochters, uitgenodigd om met elkaar over Fokje te spreken. De verhalen die zij heeft verteld, wat ze van anderen hoorden en hun eigen herinneringen. Het is allemaal besproken.

Zo ontstond een schets van haar karakter, zo ontstond een verhaal over haar leven.

Ik heb alles opgeschreven en zal dat nu, aan u vertellen. Zelf heb ik Fokje nooit ontmoet

Fokje werd geboren op 24 januari 1930. Haar ouders waren Bertus Kooistra en Trijnke Dijkstra. Ze hadden in totaal vijf kinderen, drie meisjes en twee jongens. Bertus en Trijnke waren boer en boerin van een gemengd bedrijf in Oostzijde, een buurtschap ten zuiden van Ansbrug. Daarnaast was vader Bertus ook melkrijder. Met paard en wagen, want zo was dat in die tijd, ging hij elke dag langs de boerderijen. De volle melkbussen werden omgewisseld voor lege en vervolgens moest hij zijn vrachtje afleveren bij de melkfabriek.

Of Fokje een gezonde baby was en probleemloos opgroeide weten we niet. Wat we wel weten is dat ze in Ansbrug naar de lagere school ging. Ze vertelde dat ze toen liever een jongen was. Dat zei ze zo: "Ik wolle da ik 'n jonge wier, dan sol ik hitte van Kafokes" Maar ja, ze was geen jongen... ze was een meisje en stoer... was ze ook niet. Voor de koeien en paarden in de stal was ze zelfs bang, bij de beesten kwam ze niet. Fokje hielp, samen met haar zus Hielkje, liever in de huishouding. Dat was nodig want moeder was vaak ziek. Het was een roerige tijd, ze was 10 jaar oud toen de tweede wereldoorlog uitbrak. Nederland werd bezet door Nazi Duitsland. In het begin was daar nog niet veel van te merken in Oostzijde maar dat

werd in de loop der jaren wel anders. Vader en moeder kregen onderduikers. Achter in het weiland was een hol, een schuilplaats gemaakt. Daar moesten die mensen maar zien te overleven. Haar vader en moeder zorgden voor kleding, eten en drinken. Fokje werd verboden om daar heen te gaan. Niet veel later was er ook nog een Engelsman in huis. Hierover vertelde Fokje dat ze het maar angstig vond: "Hij sliep met zijn geweer naast het bed, ik durfde mij nauwelijks te bewegen". De laatste oorlogsjaren waren zwaar voor de mensen in de randstad. Er heerste hongersnood en de familie Kooistra werd gevraagd om kinderen uit grote steden in huis op te nemen.

Al die bewegingen bij hun boerderij, was in de omgeving kennelijk opgemerkt. Nu woonden er in Ansbreg veel NSB mensen. Vader Bertus zal best geschrokken zijn toen één van hen vroeg: "Zeg Kooistra, willen die zwijnen, bij jou daar achter in het land, een beetje vreten?". Gelukkig heeft die man hun niet verraden. Dat was kennelijk een goede NSB 'er. Familie Kooistra en de onderduikers hadden geluk. Volgens Fokje waren er genoeg foute mensen in het dorp, het had zomaar mis kunnen gaan.

In 1945 kwam een einde aan de oorlog, Nederland werd

Fokje Kooistra

*Dochter van een boer en boerin in Oostzijde.
In de oorlog waren dit helden,
met gevaar voor eigen leven en goed,
hielpen ze mensen in nood.
En van hun kreeg Fokje normen en waarden
mee.*

*De boerendochter die bang was
voor het paard, de koe en een Engelsman*

*"Ik wolle da ik 'n jonge wier,
dan sol ik hitte van Kafokes"*

*Pikte de vriend van haar zus,
"Mag ik even met hem dansen?".
En met haar Jelger werd het een dans voor het
leven.*

*Lieve moeder, oma en oud-oma
Niet op haar mondje gevallen,
ze had het hart op de tong.*

*En ze had het hart, op de goede plaats.
Problemen oplossen: dat deed ze samen. Kop d'r
voor.*

*Ze had een warm nest met een open deur.
Ze had een oog en een oor voor de ander.*

*"Jammer genoeg is ze gegaan,
want ze is eigenlijk onmisbaar".*

bevrijd. Wat zal iedereen, bij Fokje thuis, blij zijn geweest. De vlaggen gingen uit, het was groot feest in het dorp. Maar de herinneringen aan de oorlog bleven nog lang in haar hoofd rond spoken. Op een keer zat ze in Ansbrug met een paar mensen op een terrasje. Plotseling zei ze met stemverheffing: “Kijk jongens, in dat huis woonde in de oorlog een vieze NSB 'er”. Iedereen op het terras kon het horen. Nee, Fokje nam geen blad voor de mond, ze had het hart op de tong.

Na de lagere school moest ze aan het werk, vader en moeder konden iedere cent gebruiken. Fokje ging in de huishouding en nog wel bij haar vroegere schoolmeester in Ansbrug. Ze moest het huis schoonmaken en kwam zo elke morgen in de slaapkamers. De schoolmeester en zijn vrouw gebruikten 's nachts de po en die bleef voor Fokje staan om leeg te gooien. Ze was er vies van. De trap aflopen naar de w.c, met die klotsende pan onder haar neus, daar voelde ze niets voor. Iedere ochtend deed ze daarom het slaapkamerraam open en de inhoud van de po ging zo, hup naar beneden, de tuin in. Jaren later sprak de schoolmeester haar aan: “Sinds jij niet meer bij ons werkt, doet de rabarber in de tuin het een stuk minder, ik begrijp dat niet?”. Fokje had wel een idee.

Fokje was een jongedame geworden. Zaterdagavond was ze vrij. Met een paar meiden ging ze op de fiets naar de danszaal in het dorp. Haar zus Hielkje was daar ook met haar vriend Jelger De Wit. Na een uurtje vroeg Fokje of zij ook eens met Jelger mocht dansen.... *Tja, hoe zal ik het zeggen?* Fokje pikte hem als het ware, van haar zus af. Het ging zo goed tussen Fokje en Jelger, in 1951, na krap drie jaar verkering, besloten ze te gaan trouwen. Bij dat besluit heeft de natuur ze wel een handje geholpen. Jelger vertelde later:, “Kijk eens op de trouwfoto, achter dat bos bloemen wat Fokje draagt, daar zat ons eerste kindje”. Ruim vier maanden later beviel Fokje van Klaas. Ze konden inwonen bij de ouders van Fokje. Later zijn ze verhuisd naar een zelfstandig appartement aan de Kanaalweg in Hoogeveen. Eigenlijk was het daar ook een beetje inwonen. De ouders van Jelger woonden er ook, een etage hoger. In 1955 werd Klaske geboren en Bertus zag in 1958 het levenslicht. Later is het gezin verhuisd naar de Veenstraat.

De vader van Jelger had een transportbedrijf en Jelger is op een goed moment bij zijn vader gaan werken. Als internationaal chauffeur was hij veel en lang van huis. Soms ging Fokje, of één van de kinderen, mee op reis. Dat was wel zo gezellig voor Jelger.

In de praktijk stond Fokje er thuis dus alleen voor en Jelger zagen ze alleen in de

weekenden. Maar als hij er dan éénmaal was, ging het gezin naar Terherne. Aan de steiger dobberde hun plezierjacht. De motor werd gestart, trossen los en varen maar met die schuit.

Varen op de Friese meren, was de grote hobby van Fokje en Jelger, dat hebben ze lang volgehouden. Iedereen mocht mee, als er plaats was aan boord. En de boot uitlenen aan familie, vonden ze geen probleem. Maar goed, Klaas, Klaske en Bertus werden volwassen en verlieten ieder op hun eigen moment het ouderlijk huis.

Voor Klaske was daar een duidelijke aanleiding voor. Zij had haar Jan ontmoet. Toen de tijd rijp was richtten ze hun eigen nestje in. Dat bleef niet zonder gevolg. Jelger en Fokje werden opa en oma en waren helemaal gelukkig in die rol. De kleinkinderen groeiden op en kwamen soms logeren. Joke, Els en Corrie waren graag bij opa en oma. Jan voelde zich bij zijn schoonouders meer thuis, dan waar ook.

Eenzijds genoot Fokje dus van het leven hier in Nederland. Anderzijds was ze ook gehecht aan haar familie overzee. Haar jongste zus Janneke was in de jaren vijftig namelijk naar Canada geëmigreerd. Soms kwam ze voor een vakantie naar Nederland of Fokje ging daarheen. In totaal is ze wel acht keer op bezoek gegaan. Jelger ging nooit mee op reis. Hij had een hekel aan vliegen. Fokje moest zodoende altijd even rondkijken wie mee wilde, alleen reizen vond ze niets.

Toch waren er voor haar ook minder leuke kanten aan het leven. Haar zoons Klaas en Bertus, met alle ontwikkelingen die daarbij hoorden, gaven haar veel kopzorg. Met Jelger kon ze daar goed over praten, dat hielp haar. Ze schrok enorm toen in 1993 het bericht kwam dat hij door een hartstilstand, in de cabine van zijn vrachtwagen, was overleden.

Fokje was ineens weduwe, dat kon ze moeilijk verwerken. Vanaf dat moment woonde ze echt alleen. Ze kon zich wel vermaken hoor. Fokje ging graag op bezoek bij haar kennissen en familie. Ze had haar breiwerkjes, iets te lezen en vaak was er wel wat aardigs op t.v. Bij programma's met Andre Rieu draaide ze het geluid harder en deinde, in haar eentje, mee met de muziek. Op de warenmarkt in Hoogeveen kon je haar zien scharrelen met haar kleindochters.

Op een keer wilde Corrie iets kopen maar de koopman had veel meer aandacht voor de vrouwen om zich heen. Dat haar kleindochter werd genegeerd, irriteerde Fokje enorm. Ze sprak met luide stem: “Kom maar Corrie, deze koopman wil niets aan kinderen verkopen, we gaan weg”. “Oma roerde haar mondje wel. Als haar iets niet beviel, liet ze dat duidelijk horen” vertelde Corrie.

Fokje werd een dagje ouder en begon wat met haar gezondheid te tobben. Globaal twaalf jaar geleden werd ze getroffen door een beroerte. In het Bethesda Ziekenhuis in Hogeveen vertelden de artsen dat er schade was ontstaan in de hersenen. Hierdoor zou Fokje het geestelijk en lichamelijk lastiger krijgen. Zelfstandig wonen was niet meer mogelijk. Er werd een plaatsje gevonden in woonzorgcentrum de Boshof. Hier heeft ze jaren met plezier gewoond. Een bekende uitspraak van Fokje was: “Er is geen beter leven dan het Boshofleven”. Toch heeft ze, in de tijd dat ze hier woonde, slecht nieuws moeten verwerken.

Acht jaar geleden kreeg ze het bericht dat Bertus, haar jongste zoon, was overleden. Ze sprak hier niet veel over toch moet dat haar zwaar zijn gevallen. Minder schokkend maar wel ingrijpend was een mededeling van de directie van de Boshof. Door nieuwbouwplannen van de instelling moest Fokje verhuizen naar woonzorgcentrum Cerestaete in de binnenstad van Assen. Het was er prima, ze was heel tevreden. Maar het tij keerde wederom. Een droeve geschiedenis herhaalde zich. In de loop van 2016 kwam het bericht dat Klaas, haar oudste zoon, aan een ernstige ziekte was overleden. Wederom een treurig bericht dat haar ook dit keer zal hebben geraakt. Klaske, Jan en hun dochters hebben haar zo goed mogelijk opgevangen. Het personeel was erg lief voor haar, ze gaf hen regelmatig complimentjes. Alles leek best goed te gaan, tot dinsdag.

Ze had het benauwd en kreeg extra zuurstof.

In de morgen kwam haar kleindochter langs.

Fokje opende haar ogen en zei: “O, ben jij het Els” ze dommelde weer in slaap. Joke was 's middags nog even bij haar langs gegaan. “Oma leek aardig rustig, maar was niet bij kennis”, vertelde ze. In de namiddag ging ze weer naar huis maar thuis aangekomen werd er gebeld vanuit het zorgcentrum: “Wilt u direct komen”. Tegen de verwachting in was Fokje overleden.

Klaske denkt nu aan haar moeder terug. “Mijn moeder was vroeger wel wat streng voor mij, maar met de beste bedoelingen. Voor haar gezin had ze alles over. Vanuit haar opvoeding kreeg ze belangrijke waarden mee.

Iedereen kon altijd bij haar terecht.
Problemen, dat lossen we samen op.
Kop d'r voor en niet in de put gaan zitten.
Bij haar stond de deur altijd open”.
“Haar huis was als een warm nest”, vulde Jan aan.

“Ze was een liefdevolle oma”, vertelden haar kleindochters. “Ze stelde zichzelf niet als middelpunt, was vooral geïnteresseerd in de ander. Ze luisterde naar onze verhalen, stelde vragen en gaf advies als we het niet meer wisten.

Voor ons is ze eigenlijk onmisbaar”.

Joop Trampe, trampetrambaan@hetnet.nl (0528 344304)

Humanistisch Uitvaart Begeleiding Drenthe-Overijssel-Flevoland (0900-3302020)

REGIO NOORD

Humanistische contacten

voor een landelijk overzicht van humanistische organisaties: zie www.human.nl

Humanistisch Vormingsonderwijs HVO

Provinciaal contactpersoon Fryslân
Marja Severs, De Fintjes 7
9221 TS Rottevalle 0512-342920
m.severs@hvo.nl
www.humanistischverbond.nl/hvo

Filosofiewerkgroep Fryslân

Ron Muijzer, Raard, 0519 22 20 22
ron@muyzer.nl

Humanitas Assen

Brunelstraat 77, 9404 KB Assen
0592 311 121 assen@humanistas.nl

Humanitas De Stellingwerven

secr. Klaeterlaene 5, 8394 VT De Hoeve
DeStellingwerven@humanistas.nl

Humanistisch geestelijk raadslieden

Myriam van der Vorst, 0513 685 739
Tjongerschans Ziekenhuis Heerenveen

Jan Sipma 06 8320 7732
Meriant

Marcelle Mulder, 0515 570870
Zorggroep Tellens

Agaath Heijboer, 050 3613884 of 3612030
a.a.heijboer@umcg.nl

Hilda Schipper-batist wo/do 10-16
A.G. Wildervanckhuis

NNCZ/Jannes van der Sleedenhuis Hoogeveen
Bas van der Sijde, contact: 0528-266944
Nannie Bos

Humanistische geestelijke verzorging bij Justitie

Dr. S van Mesdagkliniek, Groningen
Jeannette van der Meijde, 050 5221221

Penitentiaire inrichting Ter Apel
Wietske Cuperus

Penitentiaire inrichting Leeuwarden
Wietske Curperus (wo en vrij) 088-0742633

Vrij gevestigde Humanistische Raadslieden

Mirabelle A. Schaub-de Jong
050-5252253 / 0620732179

Jan Sipma
06 2099 1738

Hilda Schipper-Baptist
Rijksweg 19, 9917 PS Wirdum
0596-571349 (na 19.00 uur)

Stichting Abraham Vellinga

Piet Postma secr. Murnserdyk 13-15,
8573 WN Mirns piet@pjpostma.nl

Bijlenga Stichting

Jan Dijkstra jan.dijkstra,mz@gmail.com
Thijs van Gunst, thijs.johanna@hetnet.nl

Bezoekgroepen Fryslân

Zuid West

Jac. Konig, 06 5317 2732,
konigjg@hetnet.nl
postcodes 8441-8899

Zuid Oost

Sake van der Kloet 0512 342996 /
0650643629 sake@litsriverranch.com
postcodes 8391-8434 en 9109-9296

Noord Oost

Roeleke Naber, roelekenaber@gmail.com
0517 795018
postcodes 8911-9091

Humanistische uitvaartbegeleiding

0900-9005030 Groningen
0900-3302020 Drenthe
0517 417799 Coördinatie Fryslân

Rouwverwerking Fryslân

Tine Wiersma 06 371 72 397
tine.wiersma@kpnplanet.nl

Activiteitencommissie Assen

e-mail: hvassen-activiteiten@outlook.com
Jan Kolkman, 0592-413291
Anneke Aangeenbrug, 0592-421204

Hum. geestelijke begeleiding

Het leven vormgeven is niet altijd eenvoudig. Humanistische geestelijke begeleiders helpen - met gesprekken, advies en ondersteuning - om evenwicht te vinden als het even moeilijk gaat.

Humanistisch geestelijk verzorgers werken bij defensie, justitie, in de zorg of zijn vrijgevestigd. Vrijgevestigde geestelijk verzorgers kunnen ook helpen vorm te geven aan een humanistische relatieviering.

Humanistische Uitvaart begeleiding

Nabestaanden vinden het moeilijk een toespraak te schrijven of uit te spreken. Een humanistische uitvaartbegeleider helpt u daarbij. Mogelijkheden zijn een gesprek-bij-leven en een gesprek met nabestaanden. Een humanistische uitvaartbegeleider heeft een speciale opleiding gevolgd en biedt hulp op basis van kennis en ervaring. De begeleider is humanist en heeft oog voor de waardigheid en eigenheid van elk mens en begrip voor de kronkelwegen van het leven.

Er is een speciale website waar u alle informatie vindt:

www.humanistischeuitvaart.nl

Telefoonnummers van plaatselijke contactpersonen vindt u achter in de Schakel.

Een executeur testamentair van het Steunfonds Humanisme?

Wat moet er gebeuren als ik er niet meer ben? Het is misschien niet plezierig, maar wel goed om er eens bij stil te staan. Want wie regelt uw uitvaart? Wie zorgt ervoor dat de wensen uit uw testament worden uitgevoerd en handelt allerlei praktische zaken af? Als er in uw omgeving niet direct iemand is om dit voor u te regelen, kunt u het Steunfonds Humanisme als executeur inschakelen. De medewerkers regelen uw zaken met respect, zorg en oog voor detail.

BESTUREN

Afdelings

FRYSLÂN

Anja Wouters, voorzitter 058-256 21 55
Marjoleine Beers, secretaris en ledenadministratie
hvfryslan@gmail.com
Roeleke Naber, vrijwilligerscoördinatie
Baukje Scheppink, redactie Schakel,
webmaster 0511 477 083 / 06 3073 4973
baukje.scheppink@gmail.com
Margreet Olthof, penningmeester
Janny Lokerse, lid

ASSEN e.o.

Elzelien van Duyn, voorzitter
0593 543 340 / 06 272 368 89
e.vanduijn@expressief.com
Fieneke Stronkhorst, secretaris
0592 342 720 / 06 213 632 23
secr.hvassen@gmail.com
Johan Meijer, penningmeester
0592 408 063 / 06 2042 6122
penn.hvassen@kpnmail.nl
Ton Koster, bezoek ouderen 0592 314 450
reiger.tk@ziggo.nl
Annette van den Bosch, communicatie
06 5562 2432
vdboschannette@gmail.com

GRONINGEN

Gerard te Meerman, voorzitter, secretaris a.i.
Klooslaan 12, 9721 XN Groningen
g.j.te.meerman@gmail.com
050-525 6544 06 275 808 35
Willem Waard, penningmeester
willemwaard@gmail.com
Lenie Kootstra, lid Leniekootstra@gmail.com
Martijn van Loon, lid vanloonmac@gmail.com
Ivo Hengst, jong hv: ivo_hengst@hotmail.com

3	Praat mee: ALV!
4	Mensen met koffers
5	Sterke verhalen uit Afrika
11	Lente
12	Over eenzaamheid
15	Agenda Assen e.o.
20	Gesproken column
22	Leesclub Hogeveen e.o.
23	Filosofiecafé Fryslân
24	ALV Fryslân
26	Cursussen Fryslân
27	Súd West Fryslân
28	Filosofie voor een breed publiek
30	Erasmushiem
31	Vrijdenken & humanisme
32	Nacht van de Filosofie in Fryslân
35	Bjusterferskaat
36	Eten in Groningen
37	Agenda Groningen
40	ALV Groningen
42	Marieke Boekhorst expositie
44	Zondagmiddaglezing Groningen
45	Zingeving uit muziek
46	Open uitnodiging
47	Wandelen in Groningen
48	Camille Claudel: theater
50	Feestrede
54	HUB
61	Adressen

INHOUD